

OBSAH

Úvod	2
1. Kriminalita ve společnosti	4
1.1. Charakteristika a smysl trestu, výčet trestů, trestní sazby s orientací na doživotí	5
1.2. Pohled na nový Trestní zákoník č. 40/2009 Sb.	19
1.3. Vězeňství v ČR, rozdělení věznic a diferenciacie trestu, práce vězeňské služby	25
2. Trest smrti versus výjimečný trest	29
2.1. Trest smrti v dějinách lidstva	29
2.2. Trest smrti v českých zemích	39
2.3. Vývoj trestní úpravy trestu odnětí svobody na doživotí v československém a českém trestním právu	40
2.4. Trest odnětí svobody na doživotí v zahraničí	45
2.5. Výjimečný trest: jeho výhody, nevýhody, možnost podmíněného propuštění, dopady na společnost	48
3. Praktická část	53
3.1. Život a řád ve věznici Mírov (rozhovor se zaměstnanci)	53
3.2. Konkrétní kauzy doživotně odsouzených	57
3.3. Dílčí závěr, statistiky	60
Závěr	62
Resumé	65
Anotace	66
Použitá literatura	67
Přílohy	69

Úvod

Zločin a trest je téma, které provází společnost od nepaměti. V České republice výkon trestu odnětí svobody řeší zákon č. 169/1999 Sb.

Dle webových stránek Vězeňské služby ČR je ke dni 31. 12. 2009 odsouzeno v České republice řádově 22.000 mužů a žen, což činí cca 0,2 % z lidské populace naší republiky. Evidujeme 36 věznic včetně vazebních. Věznice se člení podle způsobu vnějšího střežení a zajištění bezpečnosti do čtyř základních typů, a to :

- a) s dohledem,
- b) s dozorem,
- c) s ostrahou,
- d) se zvýšenou ostrahou.

Vedle základních typů věznic se zřizují zvláštní věznice pro mladistvé, pro ženy a matky s dětmi. V rámci jedné věznice mohou být zřízena oddělení různých typů, pokud tím nebude ohrožen účel výkonu trestu.

V České republice byl trest smrti zrušen v roce 1990 zákonem č. 175/1990 Sb. a po 34 letech jej nahradil trest výjimečný, čímž se rozumí jednak trest odnětí svobody nad 15 let až do 25 let a jednak trest odnětí svobody na doživotí (§ 29 Trestního zákona). Zrušení trestu smrti je velmi citlivou otázkou v každém státě. Stát si musí ponechat prostředek k ochraně svých občanů před těmi, kteří se dopouštějí nejzávažnějších forem sociálně deviantního chování, tedy před pachateli nejtěžších trestních činů. Otázkou zůstává, zda doživotní trest jako náhrada trestu smrti je skutečně lidskou a promyšlenou odpovědí společnosti na trestný čin?

V českých věznicích žije více než třicet doživotně odsouzených vězňů. Všichni odsouzení odpykávají trest za hrůzné činy, které se zcela vymykají lidskému chápání. Je přirozené, že pro normálního člověka je velmi obtížné tolerovat tyto občany po lidské stránce, ale stále jsou to lidé, kteří mají pocity, emoce a často i pocit nespravedlnosti s tím, jak byl jejich proces veden.

Tématu odnětí svobody na doživotí bych se chtěla ve své bakalářské práci věnovat podrobněji.

Cílem práce je rozebrat, interpretovat a posoudit problematiku odsouzených lidí v České republice. Budu se zabývat tím, co je vlastně trest, co je jeho smyslem, jakou skupinu lidí nejvíce tresty odnětí svobody postihuje, pokusím se o konkretizaci jevů, které vedou lidi k trestné činnosti, která je opakovaně dostane do věznic, jaký je denní program dlouhodobě odsouzeného a o nalezení určitých východisek a řešení, směřujících ke snížení kriminality. Pro úplnost uvedu několik konkrétních kauz lidí, které soud doživotně poslal do vězení.

K naplnění cíle je práce členěna do tří kapitol.

První kapitola se zaměří na kriminalitu obecně, na zločin a trest (charakteristika a smysl-cíl trestu, výčet trestů a rozmezí alespoň některých trestních sazeb), typy věznic v ČR, organizace a práce vězeňské služby, platnou legislativu.

Druhá kapitola bude pojednávat o historii trestu smrti a způsobech jeho vykonání, kdy a proč byl následně zrušen a nahrazen trestem výjimečným, jaké dopady to má a může mít na současnou společnost.

Ve třetí kapitole se zaměřím na život dlouhodobě odsouzených ve vězení, jejich každodenní činnost, na práci vězeňské služby. Budu prezentovat několik konkrétních případů mužů a žen, odsouzených k doživotí. Tato kapitola bude zahrnovat i praktickou část, jejímž východiskem bude návštěva Věznice Mírov, kde se řízeným rozhovorem s vychovateli a pracovníky specializovaného oddělení doživotních trestů přiblížím životu odsouzených a práci zaměstnanců s odsouzenými. Zaměřím na shrnutí sjednocených teoretických i praktických materiálů a celkový pohled na problém.

1 Kriminalita ve společnosti

Pod pojmem „kriminalita“ chápeme zločinnost a trestnou činnost. Prvopachatelé trestné činnosti se většinou stávají již mladí lidé, kteří ještě nedovršili 14 - ti let, což je alarmující! Vyšetřování těchto případů je odloženo, neboť trestní odpovědnost je zákonem stanovena na 15 let. Čísla o vývoji kriminality však mluví jasně: zločinnost ve společnosti stoupá a zatím nic nenasvědčuje tomu, že by se v dohledné době měla významně snižovat; stoupá závažnost, brutalita, kvalifikovanost a organizovanost trestné činnosti; klesá věk prvopachatelů; zvyšuje se podíl dětí a mladistvých na celkové kriminalitě včetně nejzávažnějších násilných trestných činů. V souvislosti s návrhem nového trestního zákoníku, který projednávala poslanecká sněmovna ČR koncem roku 2008, se mimo jiné projednávalo i snížení věkové hranice trestné odpovědnosti mládeže či zvyšování trestních sazeb u pachatelů závažné trestné činnosti bez ohledu na to, zda jde o dospívajícího či již dospělého. Odborníci na kriminalitu však mají jasno - tvrdí, že hranici trestní odpovědnosti není nutné snižovat.

Kde je tedy pravda? Co vede tyto – troufám si říci “děti“ - k tomu, že spáchají trestný čin, kterým si mnohdy nastartují nezáviděníhodnou životní cestu? Základní kámen je jistě položen v rodině, ve výchově. A však i nejlepší výchovné metody selhávají, pokud se dítě stane členem party, páchající trestnou činností. Touha zkusit něco nového, zakázaného je silnější. Na tomto místě se nabízí příklad mladistvých, zkoušející nové věci typu kouření nebo drogovou činností. Z počátku jde opravdu jen o zkoušku, mladí se cítí být dospělí. Jenomže časem se potřeba zvyšuje, ale přechod na tvrdší drogu vyžaduje prostředky na její pořízení, které, jak známo, nejsou z nejlevnějších. Takže ti, kteří propadli „kouzlu“ drogového opojení, jsou nuceni pořídit si prostředky jakoukoli cestou a převažuje cesta nelegální, čili krádeže apod.

Osobně nerada slyším názory typu: „je jiná doba“. Vždy byla „nějaká“ doba. Dříve toho lidé moc neměli, ale více si vážili jeden druhého a pomáhali si, jak jen to šlo. Dnešní mladá generace je rozdělena na dva tábory: jeden má vše, na co si jen vzpomene, protože rodiče nemají čas nebo se rodina rozpadne, snaží se děti všemožně zaujmout a koupit nákladné dary. Druhý tábor pochází z rodin, které nemají peněz nazbyt a pořizují jen opravdu to nejnnutnější. Stačí však, aby se životní cesty zástupců obou táborů potkaly, např. ve škole a nastane situace, kdy ti movitější se začnou posmívat těm méně movitým a ti se jim budou snažit vyrovnat, i když do tohoto okamžiku tu kterou věc třeba vůbec nepotřebovali. A právě tady může začít ten

okamžik, kdy se v hlavě „chudšího“ začne rodit závist a bude chtít mít taky takové věci jako ten „bohatší“. Prostředky, jakými se k nim dostane, nemusí být vždy zcela legální.

1.1 Charakteristika a smysl trestu, výčet trestů, trestní sazby s orientací na doživotí

¹*Podstatou výkonu trestu odnětí svobody* je dočasné omezení svobody volného pohybu a pobytu odsouzeného pachatele nuceným pobytem ve věznici. S tím také souvisí omezení jeho dalších občanských práv a svobod, jejichž výkon by byl v rozporu s účelem výkonu trestu, nebo která nemohou být vzhledem k výkonu trestu uplatněna. Odsouzený tak nemůže realizovat právo na život v prostředí své rodiny, nemůže svobodně podnikat, pracovat u zaměstnavatele, u něhož je zaměstnán, využívat svobodu shromažďovací a spolčovací ani četná další práva běžná na svobodě.¹

Hlavním účelem trestu (ve smyslu trestněprávní je účinná ochrana společnosti.

²Instituce trestu je stará jako lidstvo samo a zřejmě se nevyskytuje a ani v průběhu historie nevyskytla společnost, která by tresty neznala. Ze všeobecného rozšíření této instituce vyplývá, že trest plní, či přinejmenším se jeví plnit ve společnosti některé úkoly a má tedy svůj účel a smysl. Trestání se uplatňuje v nejrůznějších stránkách lidského života a v každodenních situacích – rodiče trestají své děti, žáci jsou trestáni ve škole, sankce jsou uplatňovány v zaměstnání i ve smluvních vztazích, nevhodně vnímané chování je sankcionováno společenským odsudkem a izolací. Před bližším zkoumáním účelu trestu je nezbytné tento pojem definovat. Zajímavější je uvést a porovnat definice trestu, uváděné významnými právními teoretiky.

Např. dle H.L.A.Harta, profesora Oxfordské univerzity, je trest určen těmito pěti prvky:

1. zahrnuje bolest či jiný následek, obvykle považovaný za nepříjemný;
2. je ukládán za přestupek proti právním normám;
3. je ukládán skutečnému či alespoň předpokládanému pachateli za jeho přestupek;
4. je vykonán (proveden) jinou osobou než je pachatel;
5. je uložen a vykonán autoritou, ustanovenou právním systémem, proti kterému byl spáchán přestupek.

---

¹ <http://pravniradce.ihned.cz/>

² Lata, 2007, s. 6-8

Podle J.Rowlse, liberálního amerického politického filozofa a profesora Harvardské univerzity, je osobě uložen trest tím, že je legálně zbavena některého práva, jež patří mezi obvyklá práva občana, neboť porušila právní normu, jejíž porušení je konstatováno v zákonně provedeném řízení, zbavení práva je vykonáno příslušným státním orgánem a jak přestupek, tak sankce jsou stanoveny právním řádem a to v době spáchání přestupku.

N. Walker z Oxfordské univerzity charakterizuje trest následujícími šesti rysy:

1. trest zahrnuje způsobení újmy, tj. něčeho, co je obecně pokládáno za nepříjemné;
2. tato újma je způsobena úmyslně a cíleně
3. trest je ukládán osobou, která má autoritu (ať je to ve společnosti, firmě či rodině);
4. trest je ukládán za konání či opomenutí, jež porušuje právo, pravidlo nebo zvyklost;
5. toto porušení musí být zaviněné, tj. trestané osobě musí být vytknutelné;
6. trest je ukládán z ospravedlnitelného důvodu, nikoli svévolně.

I když každá z výše uvedených definic akcentuje různé druhy trestu, je zřejmé, že klíčovým aspektem trestu je újma, uložená za porušení právní normy. Hlavním důvodem, proč je pokládáno za nutné trest ospravedlnit (a zabývat se tedy jeho účelem a smyslem), je skutečnost, že v sobě zahrnuje úmyslné uložení újmy (bolesti, utrpení) člověku, což je v obecné rovině pokládáno za morálně nepřijatelné. Způsobit druhé osobě utrpení mohou jen tehdy, mám-li k tomu dostatečně závažný důvod. Otázka ospravedlnění instituce je přitom totožná s ospravedlněním trestního práva jako celku. Účelem trestního práva v nejobecnější rovině je ochrana společnosti, společenského řádu a udržení společensky nežádoucího chování na minimální úrovni. V demokratickém právním státě se trestní právo uplatňuje v krajních případech, kdy jiné prostředky společenské i právní regulace selhávají a hrozící nebezpečí je natolik výrazné, že neexistuje jiné řešení než trestně-právní. Uplatňuje se tedy zásada subsidiarity (respektování pravomocí organizačně nižších úrovní) trestní represe zejména z toho důvodu, že trestní právo disponuje těmi nejcitelnějšími prostředky státního donucení, jež výrazně zasahují do základních práv a svobod občanů. Zjednodušeně lze říci, že existují dvě základní koncepce ospravedlnění trestu neboli

trestní teorie – retribuční a utilitární. Dle retribučních teorií je trest ospravedlněn samotným spácháním zločinu a žádný, byť sebelepší účel trestu, nemůže plně ospravedlnit jeho uložení. Trest je nutno uložit tomu (a jen tomu), kdo spáchal zločin, kterému trest musí být úměrný, výše trestu však závisí jen na spáchaném zločinu a na žádných jiných aspektech. Proto se retribuční teorie někdy nazývají „zpět hledící“. Naopak utilitární teorie se zajímají především o budoucí následky uloženého trestu, který má být ukládán s ohledem na cíle trestí politiky; spáchaný zločin je z hlediska ukládání trestu druhotný.

Co se stalo, nelze odestát, ale je třeba uložit takový trest, který by budoucím zločinům zabránil (proto „vpřed hledící teorie“), trest tak může sloužit k převýchově, odstrašení či izolaci pachatele a působit výchovně i na společnost. Různý důraz na tyto jednotlivé aspekty významně ovlivňuje zvolený druh a výši trestu.²

1.1.1 Trest coby manifestace nesouhlasu s jednáním pachatele

³Trestem se vyjadřuje odsudek společnosti nad pachatelovým jednáním a je mu tak dána možnost tuto výtku akceptovat a napravit se. Trest zároveň dává průchod rozhořčení veřejnosti, která jím je uspokojena ve své touze po pomstě. Trestem se upevňuje sociální soudržnost; právní vědomí „řádných“ občanů je posíleno a ti méně řádní jsou trestem odstrašeni. Odsouzením pachatele jsou zároveň ostatní osoby, podezřelé ze spáchání daného trestného činu, označeny za nevinné a je tak deklarována jejich bezúhonnost.

Podle zastánců retribuční teorie je expresivní (výrazovou, působivou) funkcí trestu skutečnost, že jím společnost pachateli sděluje výtku za jeho kriminální jednání, trest je přitom dramatickou manifestací nesouhlasu s takovým jednáním. Pokud je součástí trestu odsudek pachatelova jednání, pak jeho přísnost odráží stupeň této výtky. Čím závažnější trestný čin je, tím ostřejší výtka je pachateli sdělována a přísnější trest je mu uložen. Pokud je pachateli trestem sdělována výtka, lze na trest hledět jako na pokus navázat s pachatelem komunikaci. Trest je tedy komunikačním aktem, jímž je pachateli sděleno, že převažující část společnosti pokládá jeho jednání za špatné. Společnost je k takovému jednání, tj. uložení trestu, povinna, neboť tím podporuje významné společenské hodnoty. Pachateli je trestem dána možnost svého činu litovat. Zda tímto

---

³ Lata, 2007, s. 41-48

způsobem bude reagovat, je však výlučně jeho rozhodnutí, ke kterému nesmí být žádným způsobem nucen. Při uložení a výkonu trestu by nemělo být zohledněno, zda pachatel výtku akceptoval, tj. zda litoval svého jednání a napravil se, neboť výše trestu má odrážet závažnost činu.

S pojetím trestu coby společenské výtky souvisí jedna důležitá zásada trestní politiky, a sice nutnost alespoň rámcového společenského konsensu (shody, souhlasu) o tom, jaká jednání jsou natolik nebezpečná, že je dána nutnost jejich kriminalizace (nabývání trestního rázu). Trestní právo je neúspěšné, pokud se snaží regulovat oblasti chování, o jejichž nesprávnosti a zavrženíhodnosti není ve společnosti shoda (např. užívání lehkých drog, potraty). Výtka trestem, adresovaná pachateli takového deliktu, postrádá přesvědčivost, neboť se jedná o výtku jen části společnosti a je velmi nízká naděje, že by ji pachatel akceptoval, zvláště pokud bude jiná část společnosti jeho jednání veřejně obhajovat a označovat za akceptovatelné. Čím větší konsensus o nutnosti kriminalizace určitých jednání panuje, tím větší účinek trestní právo má.

1.1.2 Trest coby možnost pokání

S pojetím trestu coby výtky souvisí nyní již málo rozšířená představa, že trest je pachateli ukládán proto, aby mu byla dána možnost k pokání. Zejména v minulosti bylo ve vědomí společnosti hluboce zakořeněno úzké sepětí viny a utrpení. Pachatel je trestem očišťován od svých vin, a to zejména pokud lituje zločinu, který spáchal, a trest akceptuje, po vykonání trestu se může „očistěn“ navrátit do společnosti.

Učebnicovým příkladem realizace trestu coby pokání je Pensylvánský (1786) a na něj navazující Auburnský (1823) vězeňský systém, V Pensylvánském systému byl trest vykonáván v samovazbě, s vyloučením práce, vězňové měli číst Bibli, zpytovat své svědomí a účastnit se bohoslužeb. Dle jednoho tehdejšího soudce byl pachatel umístěn tam, „kde vševídnoucí oko jeho Stvořitele ho buď pohne k morální sebevraždě nebo k lítosti nad jeho dřívějším nemravným životem; kéž nastane to druhé“. Tento systém však nepočítal s poznatky moderní psychologie o nutnosti společenských styků a nesnesitelnosti osamělosti a vedl k častému psychickému a následnému fyzickému zhroucení vězňů.

Následný Auburnský systém zrušil stálou izolaci s tím, že vězňové pracovali společně, ale za naprostého ticha, jehož porušení bylo tvrdě trestáno. I tento systém však vedl k podobným negativním následkům.

V nynější době je zastáncem pojetí trestu coby pokání A.R. Duff, dle něhož je bolest způsobená trestem, komunikativním prostředkem, jímž je pachateli sdělen odsudek společnosti nad jeho chováním, pachatel má být přitom trestem přesvědčen o tom, že jeho jednání bylo špatné. Trest má být uzpůsoben tomu, aby k takové změně názoru dospěl. Pokud toto úsilí zdaří, odpykání trestu pak pachateli umožňuje návrat do společnosti.

Pokání však nelze vynutit, ale pachatel je musí dobrovolně přijmout. To je docela možné v klášteře, ale nikoliv ve vězení, kde je drtivá většina vězňů proti své vůli. I když existují pachatelé, kteří litují svého jednání, vnímají trest jako spravedlivé odpykání zločinu a žádají jeho uložení, a jakkoli je takový přístup vysoce žádoucí, je natolik ojedinělý, že chápání trestu coby možnosti k pokání je v přímém rozporu s realitou.

1.1.3 Reciprocita (vzájemnost, zvýhodnění) trestu, lex talionis

Mezi základní charakteristiky trestu patří jeho odplatný prvek, který je v lidském vědomí hluboce zakořeněn, dobro má být odplaceno dobrem a zlo zlem. Typickým příkladem odplatného pojetí trestu je lex talionis, tedy pravidlo, že pachateli má být způsobeno to samé, co on učinil oběti, trest má odrážet zločin, být mu podoben „život za život, oko za oko, zub za zub a smrt za smrt“. Toto starozákonné pravidlo v době svého vzniku znamenalo omezení rozsahu pomsty, které se tak dávaly jisté nepřekročitelné mantinely a lze ho tedy pokládat na svoji dobu za progresivní.

Lex talionis byl zvláště silně zakořeněn v případě trestání vražd, kdy po dlouhou dobu byl v zásadě jediným adekvátním trestem za vraždu trest smrti, toto pojetí přetrvalo i v rakouském trestním zákoně č. 117/1852 ř. z. Vůči lex talionis lze vznést dvě základní výtky: nemůže být uplatněna u všech trestních činů a i pokud by jeho uplatnění bylo možné, byl by takový trest v řadě případů morálně neakceptovatelný.

Další námitkou je skutečnost, že klade hlavní důraz na následek trestného činu, resp. újmu, jež oběť utrpěla. V průběhu dějin však vzrůstá při hodnocení nebezpečnosti trestného činu význam subjektivní stránky, zejména otázka, zda se ho pachatel dopustil úmyslně či v nedbalosti. Smrt může být způsobena velice promyšleně a připraveně, v náhle přistavším úmyslu, bezohlednosti, nedbalosti či náhodně. Striktní aplikace lex talionis však požaduje popravu pachatele ve všech těchto případech, neboť způsobený následek je vždy stejný.

Reciprocitě trestu není možno rozumět ve smyslu lex talionis, ale tím způsobem, že přísnost trestu má odpovídat závažnosti zločinu. S obecnou platností tedy nelze říci, jaký je adekvátní trest za určitý zločin, přičemž přísnost trestů je různá v místě a čase; v zásadě lze konstatovat, že přísnost a krutost trestů se v průběhu dějin postupně snižuje. Samotné zavedení lex talionis znamenalo omezení výše trestu. Skutečnost, že se tento princip nyní jeví jako překonaný, je důkazem dalšího zmírňování trestní represe (násilí). Pokles přísnosti trestání může souviset se vzrůstem efektivity státní moci a vyšší mírou kontroly kriminality, kdy již není nezbytné ukládání exemplárních trestů. Reciprocita mezi tresty a zločiny tedy není absolutní (neměnná), ale relativní, jsoucí ve vztahu k jiným trestným činům. Výše přiměřeného trestu je v prostoru a čase odlišná, klíčovým požadavkem však zůstává, aby podobně závažné trestné činy byly podobně přísně trestány.

1.1.4 Proč má být pachatel trestán a nikoliv léčen?

Jeden z rozdílů mezi retribuční a utilitární teorií je pojetí ukládání sankce. Mnozí zastánci utilitárních teorií usilují o zrušení či alespoň omezení klasických trestů a jejich nahrazení speciálním zacházením, tzv. treatmentem, který bude zaměřen zejména na resocializaci pachatele a odstranění příčin, jež vedly ke spáchání trestného činu. Skutečnost, že se pachatel dopustil trestného činu, svědčí podle zastánců utilitární teorie o narušenosti jeho osoby, kterou je třeba odstranit a to i za pomoci medicínských prostředků. Rozdíl mezi trestem a treatmentem spočívá podle H.Morrise v šesti bodech:

1. Trest je ukládán za eticky vadné chování, treatment pak kvůli poruše, jíž dotyčná osoba trpí: trest je zaměřen na minulost, treatment na přítomnost;
2. Treatment na rozdíl od trestu nesleduje způsobení újmy dotčené osobě, ale chce jí pomoci, jakkoliv pro ni může být nepříjemný;
3. Trest je chápán jako odplata, což v treatmentu naprosto nemá místo;
4. Přísnost trestu je na rozdíl od délky a intenzity treatmentu úměrná nebezpečnosti spáchaného zločinu;
5. Treatment nemusí čekat na okamžik, kdy se narušenost osoby naplno projeví ve společensky nebezpečném chování, ale může být uložen preventivně;
6. Jelikož účelem treatmentu je pomoci dotyčné osobě, nemusí být podmínky jeho uložení natolik přísné jako u trestu.

Dle H.Morrise, pokud ukládáme pachateli trest, pokládáme ho tím za svéprávnou lidskou bytost, odpovědnou za své chování.

Dospělý pachatel jedná svobodně a je proto za své jednání odpovědný. Trest je logickou a nevyhnutelnou reakcí na spáchaný zločin, jímž je pachatel respektován coby bytost nadaná svobodnou vůlí. Představa pachatele coby nemocné osoby, kterou je třeba místo trestu léčit, neodpovídá poznatkům lékařské vědy a je konstruktem právních teoretiků. Pro pachatele je trest nejen důstojnější než treatment, ale zároveň i předvídatelnější, přísnost trestu lze odhadnout ze závažnosti zločinu, zatímco délku trvání a intenzitu treatmentu je v podstatě nemožné předvídat a léčená osoba ji může ovlivnit jen limitovaným způsobem.³

1.1.5 Oficiálně nedeklarované funkce trestu

⁴Za nejpodstatnější ze skrytých funkcí trestu je považována okolnost, že trest slouží jako prostředek k uspokojení touhy společnosti a poškozeného po pomstě. Zatímco filozofové si kladou otázku, čím je ospravedlněno tak kruté opatření jako je trest, veřejnost, zdá se, tento problém vůbec netrápí a potrestání zločince pokládá za něco samozřejmého, ba žádoucího. V lidské přirozenosti je hluboce zakořeněna nenávisť ke zločincům a touha pomstít se jim.

Pokud je ve společnosti přítomna skrytá potřeba někoho stigmatizovat, je zjevné, že zločinci se k tomuto účelu hodí přímo ideálně. Připojíme-li k této skutečnosti i fakt, že trestáním je společnost utvrzována ve správnosti společně sdílených hodnot a je odsuzován jejich narušitel, pak se volání velké části veřejnosti po přísném potrestání a její emoční angažovanost v této otázce jeví být srozumitelnější. Výrazně negativní reakce veřejnosti na zločin nemusí být samozřejmě motivována pouze těmito „temnými“ důvody, ale může pramenit i z jiných „nezávadných“ důvodů (rozhořčení nad jednáním pachatele, solidarita s obětí trestného činu apod.). Nicméně shora naznačené motivy by neměly být přehlíženy a ignorovány.

Je-li celá veřejnost takto pomstychtivě naladěna, je zřejmé, že o to intenzivněji bude tento postoj u poškozeného a osob jemu blízkých. Tento fakt rovněž odůvodňuje skutečnost, že již od pradávna si oběť zločinu zcela samozřejmě nárokovala právo potrestat pachatele a pomstít se mu podle míry jeho provinění. Pokud byla oběť usmrcena či se z jiných důvodů sama pomstít nemohla, přecházelo toto právo na její

---

⁴ Lata, 2007, s. 55-71

příbuzné. Pomsta nesledovala žádné společensky užitečné cíle, její účel spočíval v ní samé, v uspokojení nad tím, že zločin byl pomstěn. Oprávněnost tohoto nároku uznávala celá pospolitost, která stála na straně poškozeného a solidarizovala s ním. Státní moc jen s velkými obtížemi, za účelem zastavení spirály vzájemného násilí, právo poškozeným na výkon trestu postupně odnímala a vyhrazovala si monopol na trestání.

Ve veřejnosti se znovu a znovu objevují hlasy po znovuzavedení trestu smrti. Na Slovensku bylo schváleno podstatně přísnější trestání recidivistů, tzv. institut „tříkrát a dost“. Zvýšení trestu odnětí svobody až na 20 let a na to navazující zvýšení mimořádného trestu odnětí svobody na 20 až 30 let, provedené v navržené rektifikaci, jež bylo všeobecně pokládáno za pozitivum navržené právní úpravy, může mít své kořeny ve snaze vyhovět volání veřejnosti po přísnějším trestání násilných trestných činů.

Je nutné uznat, že jednou z funkcí trestu je uspokojení poškozeného, jemu blízkých osob i veřejnosti nad tím, že pachatel „dostal, co zasloužil“. Touhu po pomstě můžeme sice pokládat za projev lidské slabosti, nelze však zakrývat oči před její existencí, popírali bychom tak skutečnost, která stojí u samotného zrodu trestního práva. Tento prvek je samozřejmě přítomný zejména u zvláště závažných trestných činů je naopak žádoucí usilovat dle principů restorativní (obnovovací) justice o konciliaci (usmírování) mezi pachatelem a poškozeným a uspokojení poškozeného jiným způsobem.

I když trest svojí podstatou, ať chceme nebo nechceme, rovněž slouží k uspokojení touhy společnosti a poškozeného po pomstě, je nepřijatelné tuto skutečnost zohledňovat při úvaze o výši trestu, neboť pomsta nesmí být cílem trestu.

1.1.6 Účel trestu a jeho spravedlnost

Pojem spravedlnost je prastarý a snad i proto těžko definovatelný. Trestněprávní autoři se většinou nezabývají samotným pojmem spravedlnosti, ale vztahují jej k problematice spravedlnosti trestu. Všichni se nepochybně shodnou na požadavku, že trest musí být spravedlivý. Rozdíly však nastávají při zodpovězení otázky, jaký trest lze pokládat za spravedlivý? Ukazuje se jistá nejasnost při definování spravedlnosti. Však klíčovým kritériem, na jehož základě zjišťujeme spravedlnost trestu, je jeho závislost na spáchaném trestném činu, protože jen ten trest, který je úměrný trestnému

činu, je trestem spravedlivým. Výlučným důvodem, který opravňuje společnost k uložení trestu, je spáchání zločinu. Jelikož trest znamená mimořádné omezení svobody trestaného, měla by se míra tohoto omezení (a tedy i míra a výše trestu) odvíjet zejména od důvodu, kvůli kterému je ospravedlněno jeho uložení, tedy od spáchaného zločinu.

Pokud by spravedlnost měla být dovozována rovněž z dalších kritérií, jako jsou náprava pachatele po spáchání trestného činu, resp. v průběhu trestu, jeho snaha odčinit své jednání, zájmy společnosti a poškozeného, neodvratnost trestu atd., stal by se tento pojem natolik neurčitý a vágní, že pozbude jakýkoliv praktický význam.

Spravedlnost trestu může do jisté míry záviset i na některých dalších okolnostech, než je závažnost trestného činu, a to zejména na poměrech pachatele. Typickým příkladem je uložení peněžitého trestu ve stejné výši dvěma pachatelům za obdobně závažný trestný čin, přičemž jeden pachatel je majetkově zajištěn a druhý téměř bez prostředků. Takový trest je nepochybně vůči chudšímu pachateli nespravedlivý. Rozhodujícím kritériem spravedlnosti trestu však zůstává jeho závislost na závažnosti spáchaného činu.

Požadavek spravedlnosti trestu stojí v jistém napětí k požadavku šetrnosti trestu. Pod pojmem „šetrnost trestu“ rozumíme skutečnost, že je-li trest, který je pro trestaného bolestivou újmou a zlem, ospravedlněn svojí společenskou nutností, neboť nepotrestáním by povstalo ještě větší zlo, nesmí být uložen trest přísnější, než je pro ochranu společnosti nutné.

Požadavek šetrnosti trestu je zvláště aktuální v případě nepodmíněného trestu odnětí svobody a to nejen proto, že se jedná o trest přísnější, způsobující nejvíce utrpení trestanému i jeho blízkým, ale i proto, že jeho ukládání může být ve vztahu k dosažení konečného účelu trestu ambivalentní (rozporný). Vězni sice lze ztížit páchaní dalších trestných činů, resp. jej od tohoto odstrašit, či dokonce dosáhnout jeho resocializace, ale stejně tak hrozí riziko, že během výkonu trestu pachatel získá řadu negativních podnětů od spoluvězňů, dojde k přetrhání pozitivních společenských kontaktů, omezí se možnosti jeho pracovního uplatnění, atd., takže uvěznění v řadě případů spíše, než by recidivě zabraňovalo, k ní podněcuje. Z těchto důvodů je trest obecně, a trest odnětí svobody zvláště, možno uložit jen tehdy, je-li to z hlediska zájmů společnosti nezbytné a není-li tím způsobena ještě větší škoda.⁴

1.1.7 Trest a lidská důstojnost pachatele

⁵Ukládání trestu je bezvýjimečně limitováno požadavkem, že trest nesmí být krutý a nesmí jím být ponížena lidská důstojnost. Tato zásada vyplývá z principu spravedlnosti, jež zapovídá ukládání nepřiměřených trestů a zejména z principu šetrnosti trestu, který umožňuje ukládání trestů, jen je-li to nutné pro ochranu společnosti a současně staví nepřekročitelné mantinely, chránící základní lidská práva trestaného.

Je ovšem otázkou, zda zákaz trestů, ponižujících lidskou důstojnost, není nereálný? Řada trestů či jejich jednotlivých prvků může obsahovat ponižující prvky, nemusí však být kruté či nelidské. Na druhou stranu si lze jen těžko představit krutý (nelidský) trest, který by současně neponižoval lidskou důstojnost. Pojetí toho, co pokládáme za krutý, resp. nelidský trest, se přitom v průběhu dějin proměňuje. Stejně jako se postupně zmírňuje přísnost trestů, rozšiřuje se i katalog trestů, které jsou pokládány za kruté. Evropský soud pro lidská práva definoval pojmy, obsažené v čl. 3 Úmluvy tímto způsobem: „nelidské zacházení nebo trestání“ je jednání, působící intenzivní fyzické nebo psychické utrpení, „ponižující zacházení nebo trestání“ je zacházení, vyvolávající v člověku pocit hrubého pokoření před jinými osobami nebo ponížení před sebou samým, nutí ho jednat proti své vůli a přesvědčení, nebo narušuje jeho psychickou nebo fyzickou odolnost.

Dlouholeté tresty odnětí svobody můžeme v běžném slova smyslu označit za kruté, ale jejich krutost nedosahuje takové intenzity, aby je bylo možné označit za nepřipustné, nehledě na nevyhnutelnost jejich ukládání u mimořádně závažných zločinů. Za krutý, ve smyslu nepřijatelný, lze označit doživotní trest odnětí svobody, uložený bez možnosti podmíněčného propuštění. Takový trest znamená naprosté a trvalé zbavení osobní svobody a odebírá trestanému veškerou naději.

Jako příklad neadekvátního zcítění trestu ze současné doby lze uvést stavební opatření, jež bylo zamýšleno ve věznici Mírov, spočívající v tom, že v oknech cel doživotně odsouzených osob měly být instalovány mléčné clony, zabraňující vězni ve výhledu, v důsledku čehož by se muselo v cele trvale svítit. Tento plán byl zdůvodněn nutností zabránit doživotně odsouzeným vězňům v přehledu o pohybu strážných, čímž mělo být omezeno riziko jejich útěku. Plánované opatření bylo

---

⁵ Lata, 2007, s. 94 - 97

předmětem kritiky ze strany zástupkyně veřejného ochránce práv s tím, že újma, způsobená vězňům (absence slunečního svitu do cel a výhledu z nich) je neadekvátní sledovanému cíli (ztížení útěku), jenž je realizovatelný i jinými, méně citelnými, prostředky. Věznice nakonec od těchto stavebních úprav upustila.

Co se zákazu ponižování lidské důstojnosti týče, je nutno uvést, že jakkoliv je každý trest difamačním (na cti utrhaním) opatřením, i trestaná osoba zůstává členem lidské společnosti a nepozbývá lidské důstojnosti a tato skutečnost by měla být při ukládání a výkonu trestu maximálně zohledněna.⁵

1.1.8 Přísnější trestání zvláště nebezpečných recidivistů

⁶Zájem na přísnějším trestání recidivistů vyplývá z nutnosti důraznějšího odstrašení těchto pachatelů, přičemž u osob, které se opakovaně dopouštějí zvláště závažné trestné činnosti, vystupuje do popředí nutnost jejich izolace, neboť se jedná o osoby pro společnost mimořádně nebezpečné, u nichž resocializační i odstrašující účinek trestu selhává.

Novela trestního zákona č. 320/2006 Sb. se institutu zvláště nebezpečného recidivisty přímo nedotkla. Jejím hlavním cílem bylo rozšíření trestných činů, za které je možno uložit výjimečný trest (tedy od 15 do 25 let), i o kvalifikované skutkové podstaty vybraných trestných činů (např. loupež, znásilnění, vydírání), kdy následkem je smrt poškozeného, zaviněná nedbalostně. Spáchá-li pachatel některý z těchto trestných činů (uvedených v § 29 odst.4 tr. zák.) opakovaně a byl-li za něj potrestán, lze mu za splnění podmínek, uvedených v § 29 odst.3 tr. zák. uložit trest odnětí svobody na doživotí.

Mezi shora uvedené trestné činy navíc patří rovněž trestný čin loupeže dle § 234 odst. 3 tr. zák., u kterého je těžším následkem jak usmrcení z nedbalosti, tak způsobení škody velkého rozsahu. Pachatel trestného činu loupeže dle §234 odst. 3 tr. zák., při kterém způsobí škodu velkého rozsahu, tedy může být potrestán výjimečným trestem odnětí svobody v trvání 15 až 25 let a dopustí-li se obdobného činu opakovaně, může mu být uložen trest odnětí svobody na doživotí. Je možné, že soudy k uložení těchto trestů ta tento trestný čin při pouhém způsobení škody velkého rozsahu nepřistoupí, a však již možnost jejich uložení je alarmující.

Tato novela tedy vedle zvláště nebezpečných recidivistů zavádí institut jakéhosi „super zvláště nebezpečného recidivisty“, kterému může být uložen trest odnětí svobody

---

⁶ Lata, 2007, s. 108-110

na doživotí. Trestání recidivistů vybraných násilných trestných činů, zavedená novelou zák. č. 320/2006 Sb. umožňuje soudu daleko širší možnost uvážení.⁶

1.1.9 Výčet trestů a trestní sazby s orientací na doživotí

⁷Trestem se obecně rozumí něco, co má negativní dopad na život toho, kdo se dopustil zakázaného jednání. V právu se úžeji používá tohoto slova pro postih pachatele trestného činu. Současné pojetí trestu je založeno na tom, že trest musí být přiměřený, musí chránit společnost od kriminality a zabránit pachateli, aby v trestné činnosti pokračoval. Trestní zákon obsahuje úplný výčet trestů, které lze za spáchání trestného činu ukládat. Obecně jsou vymezeny v jeho první části a dále je v jeho druhé části stanoveno, v jaké výměře lze trest odnětí svobody uložit. Tomuto rozpětí (např. trest odnětí svobody od dvou do osmi let) se říká trestní sazba.

Trestní zákon č. 140/1961 Sb. zná tyto druhy trestů:

- peněžitý trest
- podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody
- nepodmíněný trest odnětí svobody
- propadnutí věci
- propadnutí majetku
- zákaz činnosti
- obecně prospěšné práce
- zákaz pobytu
- vyhoštění
- ztráta čestných titulů a vyznamenání a ztráta vojenské hodnosti

Vzhledem k tématu práce definuji trest odnětí svobody:

- **podmíněný**

Tento trest patří mezi ty nejčastěji užívané. Spočívá v tom, že soud uloží pachateli trest odnětí svobody a na určitou dobu jeho výkon odloží pod podmínkou, že se během té doby bude řádně chovat. Takto odložit lze jen trest, jehož dolní hranice trestní sazby

nepřevyšuje dva roky odnětí svobody. Teoreticky tedy až na výjimky nepřipadá v úvahu tam, kde je dolní hranice trestní sazby vyšší než dva roky. O tom, jestli soud podmínku zruší a nařídí výkon trestu, rozhodne v samostatném řízení. Nejčastější je případ, kdy se někdo dopustí v podmínce dalšího trestného činu. Pak nastává situace, kdy je s ním zahájeno nové řízení pro spáchání tohoto trestného činu a soud mu navíc zruší podmíněčný odklad a odsouzený je povinen nastoupit k výkonu trestu.

V poslední době hraje v případě podmíněně odsouzených čím dál větší roli tzv. probační a mediační pracovník, který dohlíží na odsouzeného a měl by ho vést k tomu, aby se nejen řádně choval, ale také spolupracoval se soudem v případě případné náhrady škody poškozenému atp. Probační pracovník by neměl být prodlouženou rukou represivního aparátu, zároveň by se ale neměl, jako například advokát, stranit odsouzenému. Mediační pracovník se zase zaměřuje na zprostředkování kontaktu mezi pachatelem trestného činu a poškozeným.

- **nepodmíněný**

Trest nepodmíněného odnětí svobody je velmi často užívaným trestem. Jeho výše je stanovena obecně horní hranicí patnácti let. Trest odnětí svobody od patnácti do dvaceti pěti let a trest odnětí svobody na doživotí jsou označovány jako tresty výjimečné. Dále je v druhé části trestního zákona u každé jednotlivé skutkové podstaty stanoveno též rozpětí, v jakém lze uložit trest odnětí svobody (tzv. trestní sazba).

Nepodmíněný trest odnětí svobody se vykonává ve čtyřech kategoriích věznic – věznice s dohledem, s dozorem, s ostrahou a se zvýšenou ostrahou.

U nepodmíněného trestu odnětí svobody připadá v úvahu také podmíněné propuštění, a to po odpykání nejméně jedné poloviny trestu u většiny trestných činů a po dvou třetinách u trestných činů zvláště nebezpečných po odpykání dvou třetin trestu.

O podmíněném propuštění rozhoduje soud, v jehož obvodě se věznice nachází a povolí ho v případě, že se pachatel během výkonu trestu řádně choval a vše nasvědčuje tomu, že tak bude činit i po propuštění. Podobně jako v případě podmíněného odsouzení má toto propuštění charakter odkladu trestu. To znamená, že když se podmíněně propuštěný nebude na svobodě řádně chovat, trest si odsedí celý.⁷

---

⁷ <http://www.clovekpravu.cz/trestni-pravo-hmotne-172/>

⁸Výjimečný trest § 29

(1) Výjimečným trestem se rozumí jednak trest odnětí svobody nad patnáct až do dvaceti pěti let, jednak trest odnětí svobody na doživotí. Výjimečný trest může být uložen jen za trestný čin, u něhož to tento zákon ve zvláštní části dovoluje. Uloží-li soud takový trest, může zároveň rozhodnout, že doba výkonu trestu ve věznici se zvýšenou ostrahou se pro účely podmíněného propuštění do doby výkonu trestu nezapočítává.

(2) Trest odnětí svobody nad patnáct až do dvaceti pěti let může soud uložit pouze tehdy, jestliže stupeň nebezpečnosti trestného činu pro společnost je velmi vysoký nebo možnost nápravy pachatele je obzvláště ztížena.

(3) Trest odnětí svobody na doživotí může soud uložit pouze pachateli, který spáchal trestný čin vraždy podle § 219 odst. 2, nebo který při trestném činu vlastizrady (§ 91), teroru podle § 93, teroristického útoku (§ 95), obecného ohrožení podle § 179 odst. 3 nebo genocidia (§ 259) zavinil smrt jiného úmyslně, a to za podmínek, že

a) stupeň nebezpečnosti takového trestného činu pro společnost je mimořádně vysoký vzhledem k zvláště zavrženíhodnému způsobu provedení činu nebo k zvláště zavrženíhodné pohnutce nebo k zvláště těžkému a těžko napravitelnému následku, b) uložení takového trestu vyžaduje účinná ochrana společnosti nebo není naděje, že by pachatele bylo možno napravit trestem odnětí svobody nad patnáct až do dvaceti pěti let.

(4) Za podmínek uvedených v odstavci 3 může soud uložit trest odnětí svobody na doživotí rovněž pachateli, který spáchal trestný čin ublížení na zdraví podle § 222 odst. 3, trestný čin loupeže podle § 234 odst. 3, trestný čin braní rukojmí podle § 234a odst. 3, trestný čin vydírání podle § 235 odst. 4, trestný čin znásilnění podle § 241 odst. 4 nebo trestný čin pohlavního zneužívání podle § 242 odst. 4 opakovaně a byl již pro takový trestný čin potrestán.⁸

---

⁸ http://business.center.cz/business/pravo/zakony/trestni_zakon/cast1h4.aspx (Trestní zákon 140/1961 Sb.)

1.2. Pohled na nový Trestní zákoník č. 40/2009 Sb.

⁹Nový trestní zákoník nabyl účinnosti 1.1.2010, jehož návrh po více než rok trvajícím projednávání schválil Parlament a dne 27.1.2009 podepsal prezident republiky Václav Klaus.

Návrh se připravoval 15 let. Nový trestní zákoník nahradí více než 40 let starý „totalitní trestní zákon a přinese mnoho novinek, od systematických změn po zavedení zcela nových institutů, jako např. domácího vězení.

Obecně lze říci, že nový trestní zákoník klade větší důraz na ochranu života, majetku a dalších individuálních práv, když tyto zájmy staví před zájmy společnosti a státu.

To se projevuje i v systematice zákona, kde jsou (na rozdíl od současného trestního zákona) na první místo řazeny trestné činy proti životu a zdraví, rodině a dětem, svobodě a lidské důstojnosti.

Trestní odpovědnost je založena na principu tzv. formálního pojetí trestného činu. Oproti nyní uplatňovanému tzv. materiálnímu či formálně-materiálnímu pojetí, které k trestnosti činu vyžaduje vedle splnění znaků uvedených v trestním zákoně i dosažení určitého stupně společenské nebezpečnosti jednání pachatele pro společnost, formální pojetí trestného činu vyžaduje pouze naplnění znaků skutkové podstaty trestného činu uvedených v zákoně. To znamená, že orgány činné v trestním řízení již nebudou posuzovat, zda jednání, jež má znaky trestného činu uvedené v trestním zákoně, dosáhlo vyššího než nepatrného (v případě mladistvého pachatele vyššího než malého) stupně společenské nebezpečnosti, jako podmínky trestnosti činu. Tento vágní pojem, jehož interpretace byla svěřena soudům, byl „nahrazen“ termínem společenské škodlivosti, který však nemá stejný význam jako pojem společenská nebezpečnost. Škodlivost jednání pachatele totiž není podmínkou trestnosti činu, je však důležitým hlediskem zejména při ukládání trestů. Trestní stíhání pachatele méně škodlivého trestného činu se tedy zpravidla zahájí; nebude-li však jednání pachatele orgány činnými v trestním řízení shledáno společensky škodlivým, bude trestní stíhání zastaveno. V důsledku zavedení formálního pojetí trestného činu dochází rovněž k přesnějšímu vymezení skutkových podstat jednotlivých trestných činů uvedených

---

⁹ <http://www.epravo.cz/top/clanky/co-prinasi-novy-trestni-zakonik-55564.html>

ve zvláštní části trestního zákona, a tedy k omezení prostoru orgánů činných v trestním řízení při posuzování jednání pachatele.

Trestní zákoník nově rozlišuje podle závažnosti dvě kategorie trestných činů, a to zločiny a přečiny. Přečinem se rozumí čin, za který trestní zákoník stanoví trest odnětí svobody do tří let. Trestný čin spáchaný z nedbalosti je přečinem vždy. Ostatní trestné činy jsou považovány za zločiny. Zločiny budou zpravidla projednávány

Ve standardním trestním řízení, zatímco v případě přečinů budou převažovat zjednodušené formy řízení, odklony a alternativní řešení, včetně širokého uplatnění prostředků probace a mediace.

Změnou, která vyvolala největší diskuze, a to jak v Parlamentu, tak mezi veřejností, je snížení věkové hranice trestní odpovědnosti. Nový trestní zákoník sice snižuje trestní odpovědnost pachatele na čtrnáct let, avšak návrh zákoníku byl Senátem schválen pouze za podmínky, že ministerstvo spravedlnosti do šesti měsíců předloží Poslanecké sněmovně návrh novely, která hranici trestní odpovědnosti buď zvýší zpět na patnáct let, případně navrhne jiné možnosti vymezení věkové hranice trestní odpovědnosti, například stanoví odlišnou věkovou hranici trestní odpovědnosti pro sexuální trestné činy.

Trestní zákoník přináší novou filozofii trestání pachatelů, kdy na jedné straně zpřísnuje tresty za závažné trestné činy proti životu a zdraví, u nichž dochází ke zvýšení sazby trestu odnětí svobody o tři až pět let, a zvyšuje hranici trestní sazby výjimečného trestu z 25 let na 30 let, na druhé straně u méně závažné trestné činnosti, například v případě drobné majetkové trestné činnosti, posiluje význam alternativních trestů. Jednou z alternativ k nepodmíněnému trestu odnětí svobody je tzv. domácí vězení. Pachatelé, kterým je domácí vězení uloženo, se mohou po dobu výkonu trestu zdržovat pouze doma nebo na pracovišti. Návštěvy kulturních, sportovních a jiných společenských akcí a podniků jim jsou zcela zapovězeny. Pohyb odsouzeného bude elektronicky monitorován a případné porušení bude trestáno např. přeměnou domácího vězení v nepodmíněný trest odnětí svobody. Přínosem domácího vězení je zejména úspora nákladů, které stát (tj. daňoví poplatníci) vynakládá na věznění pachatelů, když odsouzený k domácímu vězení si bude i během výkonu trestu dále vydělávat na své

životy. Současně neztratí kontakt se svou rodinou ani pracovní návyky, což výrazně přispívá k předcházení opakování trestné činnosti.

Vedle ochranného léčení ukládaného pachatelům, kteří spáchali trestný čin v nepřičetnosti či ve zmenšené přičetnosti, může soud pachateli nově uložit místo, případně vedle trestu tzv. zabezpečovací detenci. Jedná se o nové ochranné opatření, jehož cílem je ochrana společnosti před sexuálními devianty, vrahy a agresory. Rozdíl oproti ochrannému léčení, které se ukládá z podobných důvodů, je, že pachatel, kterému byla zabezpečovací detence uložena, je umístěn do tzv. detenčního ústavu. Pro detenční ústavu je charakteristický přísnější režim dozoru, než kterému je pachatel podroben v léčebném ústavu.

Mimo výše uvedené přináší nový trestní zákoník i další změny. Zavádí přes 60 nových skutkových podstat trestných činů (např. trestný čin pronásledování neboli stalking, trestný čin zanedbání péče o zvíře), výslovně zakazuje klonování lidských buněk, „nabourávání se“ do počítačových systémů a zaměstnávání lidí načerno, podrobněji řeší některé hospodářské trestné činy (např. nekalou soutěž či kartelové dohody), liberalizuje pěstování marihuany pro vlastní potřebu a další.⁹

Výjimečný trest

¹⁰*Oba druhy výjimečného trestu*, jak odnětí svobody nad dvacet až do třiceti let, tak odnětí svobody na doživotí jsou zvláštní typy trestu odnětí svobody, a proto **nejsou obsaženy v taxativním výčtu trestů v § 52 odst. 2 trestního zákoníku**, nýbrž jsou samostatně uvedeny až v § 52 odst. 3. Výjimečnost trestu odnětí svobody nad dvacet až do třiceti let, stejně jako trestu odnětí svobody na doživotí je v tom, že doba jejich trvání je delší, než je obecně nejvyšší přípustná horní hranice trestu odnětí svobody v trvání dvaceti let obsažená v § 55 odst. 1, že je možné uložit je jen za přesně vymezených podmínek, a to jen za zvlášť závažné zločiny (tzn. za úmyslné trestné činy, na něž trestní zákon stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby nejméně deset let), pokud uložení výjimečného trestu trestní zákon dovoluje (§ 54 odst. 1 trestního zákoníku).

---

¹⁰ <http://pravniradce.ihned.cz/>

Trest odnětí svobody nad dvacet až do třiceti let může soud uložit pouze tehdy, jestliže závažnost zvláště závažného zločinu je velmi vysoká nebo možnost nápravy pachatele je obzvláště ztížena (§ 54 odst. 2 trestního zákoníku).

Trest odnětí svobody na doživotí může soud uložit pouze pachateli, který spáchal zvláště závažný zločin vraždy podle § 140 odst. 3, nebo který při spáchání zvláště závažného zločinu obecného ohrožení podle § 272 odst. 3, vlastizrady (§ 309), teroristického útoku podle § 311 odst. 3, teroru (§ 312), genocidia (§ 400), útoku proti lidskosti (§ 401), použití zakázaného bojového prostředku a nedovoleného vedení boje podle § 411 odst. 3, válečné krutosti podle § 412 odst. 3, perzekuce obyvatelstva podle § 413 odst. 3 nebo zneužití mezinárodně uznávaných a státních znaků podle § 415 odst. 3 zavinil úmyslně smrt jiného člověka, a to za podmínek, že:

- takový zvláště závažný zločin je mimořádně závažný vzhledem ke zvláště zavrženíhodnému způsobu provedení činu nebo ke zvláště zavrženíhodné pohnutce nebo ke zvláště těžkému a těžko napravitelnému následku a

- uložení takového trestu vyžaduje účinná ochrana společnosti nebo není-li naděje, že by pachatele bylo možno napravit trestem odnětí svobody nad dvacet až do třiceti let (§ 54 odst. 3 trestního zákoníku).

Zde došlo k rozšíření okruhu trestných činů, za které může soud uložit výjimečný trest odnětí svobody na doživotí. Nově jej lze od 1. 1. 2010 uložit také za trestné činy útoku proti lidskosti, použití zakázaného bojového prostředku a nedovoleného vedení boje, válečné krutosti, perzekuce obyvatelstva nebo zneužití mezinárodně uznávaných a státních znaků.

Na rozdíl od trestního zákona účinného do 31. 12. 2009 je však vyloučeno, aby soud uložil trest odnětí svobody na doživotí rovněž pachateli, který naplnil kvalifikovanou skutkovou podstatu trestného činu ublížení na zdraví, loupeže, brání rukojmí, vydírání, znásilnění nebo pohlavního zneužívání opakovaně, i když byl již pro takový trestný čin potrestán. Podle důvodové zprávy k vládnímu návrhu trestního zákoníku nedošlo k převzetí úpravy z § 29 odst. 4 dosavadního trestního zákona, neboť ke splnění stejného účelu postačí celkové zvýšení trestních sazeb ve spojení s mimořádným zvýšením trestu odnětí svobody pachateli, který znovu spáchal zvláště závažný zločin (§ 14 odst. 3 trestního zákoníku), ač již byl pro takový nebo jiný zvláště závažný zločin potrestán. Potom může soud uložit trest v horní polovině trestní sazby

odnětí svobody stanovené v trestním zákoně, jejíž horní hranice se zvyšuje o jednu třetinu, jestliže závažnost zvláště závažného zločinu je vzhledem k takové recidivě a ostatním okolnostem případu vysoká nebo je možnost nápravy pachatele ztížena (§ 59 odst. 1 trestního zákoníku).

Horní hranice trestní sazby trestu odnětí svobody může po takovém zvýšení převyšovat dvacet let (§ 59 odst. 2 trestního zákoníku).

Ustanovení § 59 trestního zákoníku obsahuje *mimořádné zvýšení trestu odnětí svobody*, které navazuje na podmínky ukládání výjimečného trestu odnětí svobody nad dvacet až do třiceti let obsažené v § 54 odst. 2. Z hlediska provázanosti s výjimečným trestem § 59 odst. 2 trestního zákoníku umožňuje, aby horní hranice trestní sazby trestu odnětí svobody po zvýšení podle odst. 1 mohla přesáhnout obecnou horní hranici dvacet let obsaženou v § 55 odst. 1. To má význam zejména při opakovaném spáchání nejzávažnějších trestných činů (např. vraždy podle § 140 odst. 1, 2 a 3, obchodování s lidmi s následkem smrti podle § 168 odst. 5, loupeže s následkem smrti podle § 173 odst. 4, braní rukojmí s následkem smrti podle § 174 odst. 4, vydírání s následkem smrti podle § 175 odst. 4, znásilnění s následkem smrti podle § 185 odst. 4, pohlavního zneužití s následkem smrti podle § 187 odst. 4 atd.).

Uloží-li soud trest odnětí svobody na doživotí, může zároveň rozhodnout, že doba výkonu trestu ve věznici se zvýšenou ostrahou se pro účely podmíněného propuštění do doby výkonu trestu nezapočítává (§ 54 odst. 4 trestního zákoníku).

To, že se doba doživotního trestu, vykonaného ve věznici se zvýšenou ostrahou pro účely podmíněného propuštění z výkonu trestu, nemusí započítat, je *výjimečné zpřísnění pro odsouzeného*, o němž musí soud rozhodnout současně s rozhodnutím o uložení výjimečného trestu. Tak se na jedné straně ztěžují možnosti návratu pachatele z výkonu výjimečného trestu na svobodu. Na druhé straně je odsouzený k výjimečnému trestu motivován k takovému chování, jímž může dosáhnout přeřazení do věznice s mírnějším režimem.

Doživotní trest odnětí svobody je ukládán, pokud to vyžaduje účinná ochrana společnosti a plyne to z potřeby generální prevence, kdy se pachatel zaměřuje proti bezbranným lidem, ohrožuje a poškozují základní lidské hodnoty. Zároveň je potřebné, aby soud dospěl k závěru, že náprava konkrétního pachatele trestem od dvaceti do třiceti let odnětí svobody není možná. Před rozhodnutím si soud vyžádá znalecké posudky

z oboru psychologie, psychiatrie a pokud je to třeba i z dalších oborů (např. sexuologie, neurologie apod.).

Po výkonu dvou třetin uloženého trestu odnětí svobody lze podmíněně propustit:

- osoby odsouzené k výjimečnému trestu odnětí svobody nad dvacet až do třiceti let (§ 54 odst. 2),

- pachatele zvláště závažných zločinů,

konkrétně osoby odsouzené za trestný čin vraždy (§ 140), zabití podle § 141 odst. 2, těžkého ublížení na zdraví podle § 145 odst. 3, mučení a jiného nelidského a krutého zacházení podle § 149 odst. 4, nedovoleného přerušování těhotenství bez souhlasu těhotné ženy podle § 159 odst. 3 a 4, neoprávněného odebrání tkání a orgánů podle § 164 odst. 3 a 4, obchodování s lidmi podle § 168 odst. 4 a 5, zbavení osobní svobody podle § 170 odst. 2 a 3, zavlčení podle § 172 odst. 3 a 4, loupeže podle § 173 odst. 3 a 4, braní rukojmí podle § 174 odst. 3 a 4, vydírání podle § 175 odst. 3 a 4, znásilnění podle § 185 odst. 3 a 4, pohlavního zneužití podle § 187 odst. 3 a 4, obecného ohrožení podle § 272 odst. 2 a 3, nedovolené výroby a jiného nakládání s omamnými a psychotropními látkami a s jedy podle § 283 odst. 4, získání kontroly nad vzdušným dopravním prostředkem, civilním plavidlem a pevnou plošinou (§ 290), zavlčení vzdušného dopravního prostředku do ciziny podle § 292 odst. 3, vlastizrady (§ 309), rozvracení republiky (§ 310), teroristického útoku (§ 311), teroru (§ 312), sabotáže (§ 314), vyzvědačství podle § 316 odst. 3 a 4, válečné zrady (§ 320), násilného překročení státní hranice podle § 339 odst. 3, organizování a umožnění nedovoleného překročení státní hranice podle § 340 odst. 4, genocidia (§ 400), útoku proti lidskosti (§ 401), apartheidu a diskriminace skupiny lidí (§ 402), přípravy útočné války (§ 406), styků ohrožujících mír (§ 409), použití zakázaného bojového prostředku a nedovoleného vedení boje podle § 411 odst. 3, válečné krutosti (§ 412), perzekuce obyvatelstva (§ 413), plenění v prostoru válečných operací (§ 414) nebo zneužití mezinárodně uznávaných a státních znaků podle § 415 odst. 3, nehrozí-li s ohledem na okolnosti činu, za který byly odsouzeny, a povahu jejich osobnosti opakování spáchaného nebo jiného obdobného zvláště závažného zločinu (§ 88 odst. 4 trestního zákoníku).

Osoba odsouzená k výjimečnému trestu odnětí svobody na doživotí může být podmíněně propuštěna nejméně po dvaceti letech výkonu tohoto trestu, nehrozí-li

s ohledem na okolnosti činu, za který byla odsouzena, a povahu její osobnosti opakování spáchaného nebo jiného obdobného zvláště závažného zločinu (§ 88 odst. 5 trestního zákoníku).

Ustanovení § 88 odst. 4 a 5 trestního zákoníku zpřísňují možnost podmíněného propuštění pachatelů nejzávažnějších trestných činů a dále osob, jimž byl uložen výjimečný trest. Jejich podmíněné propuštění je možné teprve po výkonu dvou třetin uloženého trestu odnětí svobody, resp. po dvaceti letech výkonu trestu odnětí svobody na doživotí.¹⁰

Nový trestní zákoník, jako moderní právní norma odpovídající evropským standardům 21. století, by měl poskytovat větší ochranu společnosti před trestnými činy a jejich pachateli, přísněji trestat současnou kriminalitu a prostřednictvím definování skutkových postat nových trestných činů postihovat rovněž protiprávní jednání související s vývojem moderní společnosti a nezadržitelným technickým pokrokem. Doufejme, že naplnění těchto cílů bude v aplikační praxi dosaženo.

1.3 Vězeňství v ČR, rozdělení věznic a diferenciacie trestu, práce vězeňské služby

1.3.1 Současný stav vězeňství v ČR

Ústředním orgánem státní správy pro vězeňství je ministerstvo spravedlnosti; je mu podřízena Vězeňská služba České republiky. Ministerstvo spravedlnosti zajišťuje telekomunikační síť Vězeňské služby České republiky.

V České republice se v současnosti nachází 36 věznic, z toho deset vazebních a dva detenční ústavy.

Detenční ústavy, zřízené pro pobyt a případnou léčbu deviantů či jinak psychicky nemocných osob nebezpečných svému okolí, jsou v Brně a Opavě.

¹¹Ve věznicích je nyní 22.000 osob, tedy nejvíce od roku 2000 a dle sdělení ministryně spravedlnosti ze září 2009 novinářům hrozí českému vězeňství kolaps. Další téměř 7500 odsouzených přitom dosud do vězení nenastoupilo. Pokud by

---

¹¹ <http://www.ceskenoviny.cz/zpravy/>

nastoupila jen část těchto lidí a počet vězňů by měl stoupnout na 25.000, bude nutný krizový scénář, řekl generální ředitel VS ČR.

V případě, že by se počet vězňů nadále zvyšoval, musely by se věznice podle generálního ředitele VS ČR odklonit od humanizace a navíc by se odsouzení museli ubytovávat i ve vězeňských prostorách, které pro to nejsou určeny, například v tělocvičnách. "Česká vězeňská služba na 25.000 vězňů není připravena," uvedl generální ředitel VS ČR.

Podle ministryně spravedlnosti by situaci ve věznicích měl výrazně zlepšit projekt domácího vězení, který by se mohl spustit od počátku roku 2010. "Projekt by měl být pro speciální skupinu obviněných nebo odsouzených pachatelů, kteří si budou vážit toho, že nebudou výkon trestu trávit za zdmi vězení, ale budou moci docházet do zaměstnání a budou se moci zúčastňovat života se svými rodinami," uvedla ministryně spravedlnosti.

V Česku je celkem 36 věznic, problémy s přeplněností jsou hlavně ve věznicích určených pro výkon trestu. "Všechny věznice, kde se vykonává výkon trestu, jsou na samé hranici přeplněnosti a některé z nich jsou přeplněné až na 130 procent. Pokud v současné době něco nepodnikneme, tak by mohlo dojít i ke kolapsu vězeňství," uvedla ministryně spravedlnosti.

V případě krizového scénáře by podle generálního ředitele VS ČR mohla vězeňská služba například apelovat na vládu, aby jí povolila nepřijímat odsouzené do věznic, kde nejsou volné kapacity. "Zrušili bychom čtyři metry čtvereční na osobu a vrátili bychom se ke třem metrům. Zrušili bychom terapeutické a jiné místnosti, programy zacházení, které dneska velice dobře fungují, ať už s mladistvými nebo dospělými. Ze všech společenských místností by se vytvořily ubytovací části. Tělocvičny by se staly přechodným hromadným ubytováním vězňů," uvedl generální ředitel VS ČR. Podle něj by ale v takovém případě vzrostl počet pokusů o útěk i napadání zaměstnanců. "Byl by to velmi výrazný odklon od toho, co česká vězeňská služba budovala posledních deset let," poznamenal generální ředitel VS ČR.

Plánovaný projekt domácího vězení by měl fungovat s pomocí speciálních náramků, monitorujících pohyb odsouzených. Současně bude těmto lidem v místě bydliště instalováno zařízení, které bude do centrálního snímače vysílat informace

o pohybu této osoby. "Protože je to projekt finančně náročný, tak jsme vymysleli systém přenesení finanční zátěže na odsouzené," uvedla ministryně spravedlnosti. Lidé by za každý den s náramkem na ruce zaplatili určitou sumu, která by ale byla nižší než za pobyt ve vazbě či výkonu trestu. Poplatek by mohl být kolem 4000 až 5000 korun měsíčně. Do projektu by mohlo být zapojeno až několik tisíc odsouzených. "Očekáváme, že by to skutečně vyřešilo problém českého vězeňství," dodal generální ředitel VS ČR.¹¹

1.3.2 Rozdělení věznic, diferenciacie trestu

¹²*Nepodmíněný trest odnětí svobody se vykonává* diferencovaně ve čtyřech základních typech věznic (§ 56 odst. 1 trestního zákoníku):

- a) s dohledem,
- b) s dozorem,
- c) s ostrahou,
- d) se zvýšenou ostrahou.

Zde jde o *vnější diferenciaci výkonu trestu*, která zahrnuje režimy výkonu trestu od nejmírnějšího až po nejpřísnější. Ve věznici s dohledem ad. a) je nejmírnější režim, ve věznici se zvýšenou ostrahou ad d) je pak nejpřísnější režim (blíže v § 56 odst. 2 a 3 trestního zákoníku). Způsob výkonu trestu v jednotlivých typech věznic upravuje zákon o výkonu trestu odnětí svobody (§ 56 odst. 4 trestního zákoníku).

Vnitřní diferenciacie výkonu trestu je vytvářena diferencovaným výkonem trestu v jednotlivých typech věznic. Jejím cílem je, aby méně narušení odsouzení vykonávali trest odděleně od více narušených odsouzených a aby se při zacházení s nimi uplatňovaly nápravné a převýchovné prostředky, metody a techniky úměrné stupni narušení.

Typy věznic jsou blíže charakterizovány v Řádu výkonu trestu odnětí svobody, tedy v zákonu č. 345/1999 Sb., ve znění pozdějších předpisů.

---

¹² <http://pravniradce.ihned.cz/>

Ve věznicích s dohledem vykonávají tresty lidé odsouzení za nejméně závažné trestné činy. Ve věznicích s ostrahou a se zvýšenou ostrahou jsou pachatelé nejzávažnějších trestných činů. Během výkonu trestu odnětí svobody může soud rozhodnout o přeřazení odsouzeného do věznice jiného typu (§ 57 trestního zákoníku). To platí jak pro zpřísnění, tak pro zmírnění zařazení. Protože se uvedené omezení vztahuje k typu věznice, v níž odsouzený vykonává trest, může dojít v průběhu několika let i k opakovanému přeřazení odsouzeného.¹²

1.3.3 Práce vězeňské služby

¹³Posláním Vězeňské služby ČR je zajišťovat výkon vazby, výkon trestu odnětí svobody a bezpečnost a pořádek v soudních budovách. Vězeňská služba spravuje a střeží věznice a detenční ústavy. Dále střeží, předvádí a eskortuje vězněné osoby. K dalším úkolům patří výzkum v oboru penologie, jehož výsledky aplikuje v praxi. Důležitou součástí činnosti je rovněž vytváření podmínek pro zaměstnávání, vzdělávání a rekvalifikaci vězňů.

Na více než deset milionů obyvatel ČR v roce 2008 připadalo přes 20.000 vězňů, z toho 2400 vazebně stíhaných. V relativním vyjádření je to zhruba 205 vězňů na 100.000 obyvatel. Vězni jsou rozmístěni ve 36 věznicích, kde se o ně stará více než deset tisíc zaměstnanců.¹³

¹⁴Vězeňská služba se z hlediska obsahu úkolů člení na:

- **Vězeňskou stráž** – střeží a předvádí obviněné a odsouzené, střeží objekty Vězeňské služby a zajišťuje pořádek a kázeň v těchto místech.
- **Justiční stráž** – zajišťuje pořádek a bezpečnost v soudních síních a v jiných místech činnosti soudu a Ministerstva spravedlnosti. Její činnost je také zaměřena na ochranu pracovníků soudů při výkonu soudních rozhodnutí, a to jak v budovách soudu, tak i mimo ně.
- **Správní službu** – zabezpečuje organizační, ekonomickou, speciální, výchovnou, zdravotnickou a další odbornou činnost.¹⁴

---

¹³ <http://www.vscr.cz>

¹⁴ Černíková a kol., 2008, s. 73

2 Trest smrti versus výjimečný trest

¹⁵Vždy po spáchání mimořádně ohavného zločinu se rozhoří nová diskuse o trestu smrti a množí se hlasy, požadující jeho znovuzavedení. Samozřejmě především ve státech, jež nejvyšší trest již zrušily. Jedná se o pochopitelnou reakci například za vraždy a násilné zločiny. Na pováženou však je skutečnost, že trest smrti bývá v takto vypjatých situacích chápán jako všelék proti takovýmto zločinům. Hrdelní trest se stává heslem a lidé zapomínají, co se pod tímto pojmem opravdu skrývá. S výzvami k jeho zavedení se pojí naděje, jež uplatňování trestu smrti těžko může splnit.¹⁵

¹⁶Dne 2. května 1990 byla přijata novela trestního zákona, která s účinností od 1. července téhož roku zrušila trest smrti jako absolutní a ireparabilní (nenapravitelný) trest a opětovně po 34 letech zavedla trest odnětí svobody na doživotí do našeho systému trestně právních sankcí.

Stejně jako trest smrti i doživotní odnětí svobody má své zastánce a odpůrce a můžeme dlouho zvažovat argumenty, svědčící pro doživotí i proti němu.

Doživotní odnětí svobody bývá často označováno za „trest smrti na splátky“ nebo „sociální trest smrti“. Zatímco trest smrti ničí život najednou, trest odnětí svobody na doživotí činí tak postupně. Aby se doživotní odnětí svobody nestalo tímto „sociálním trestem smrti“, aby doživotně odsouzení nebyli pojmáni jako deformované objekty, ale byli respektováni jako aktivní subjekty, schopné využít šanci na podmíněné propuštění po odpykání určité části trestu, danou jim zákonodárcem, k tomu je třeba zaměřit celý výkon trestu.¹⁶

2.1 Trest smrti v dějinách lidstva

¹⁷Zřejmě nikdy nedokážeme odpovědět na otázku, který ze všech trestů smrti byl používán jako první. Usmrcení lidí určitým způsobem nebylo zpočátku chápáno jako trest, i když se jeho forma občas opakovala. O úmyslném popravování, spojeném s jednotným rituálem, můžeme hovořit až ve chvíli, kdy máme od různých národů a z různých dob zprávy, jež dosvědčují používání stále se opakující metody zabití odsouzenec.

---

¹⁵ Barring , 2008, s. str. 7

¹⁶ Kalvodová , 1995, s. 5-6

¹⁷ Barring , 2008, s. 11-18

Jedním z nejznámějších prastarých hrdelních trestů je římské *summum supplicium* neboli **ukřížování**. Patří do skupiny nejstarších druhů poprav a odráží se v něm lidská nechuť vraždit spolubližní přímo vlastní rukou. Nejjednodušším prostředkem bylo přivázání ke stromu. Tak vypadala prvotní forma ukřížování. Vlastně se jednalo obecně o prapůvodní podobu trestu smrti. Přivázání zločinci mohli zemřít mnoha způsoby, aniž by na ně člověk musel vztáhnout ruku. V úvahu připadala divoká zvířata, drásající tělo oběti, odsouzenci mřeli hladem a žízní nebo umírali pod palčivými slunečními paprsky a na jejich tělech poté hodovali ptáci.

Postupem času se trest měnil v něco více než jen pouhé odstranění provinilce. Tento vývoj ovšem trval velmi dlouho. Ze stromu se stal kůl, který bylo možné vztyčit kdekoliv na příhodném místě, kudy procházel dostatečný počet lidí. Delikvent visel tak vysoko, aby na něj bylo vidět ze všech stran. Jen občas býval kůl nahrazen skálou, k níž byl odsouzenec přikován stejně jako Prométheus nebo Andromeda.

Trest smrti ukřížováním známe z celé oblasti v Mezopotámii, Egyptě, Persii, severní Africe a ve všech částech Římské říše. Způsob ukřížování se někdy trochu lišil.

Například Makedonci zavěšovali odsouzence na kříž hlavou dolů.

Na kříži umírali kromě otroků a rebelů i piráti a lupiči. V pozdějších dobách se mu nevyhnuli ani křesťané, o nichž se Římané domnívali, že chtějí rozvrátit císařství.

Na kříži zemřel také Kristus, pokládáný za rozvraceče zavedených pořádků.

Jeho poprava proběhla podle zavedeného římského rituálu. Jen předání mrtvolky k pohřbení se odchylovalo od obvyklé římské právní praxe. Římané nechávali mrtvolu viset na kříži, zatímco Židé ji při západu slunce sejmuli. Bičování, vytahování pomocí provazů, probíjení rukou a nohou hřeby, to vše patřilo k římským zvyklostem. Nic zvláštního nebylo ani to, že Ježíš Kristus hovořil s oběma muži, kteří s ním sdíleli stejně krutý osud, promluvil i pár slov ke shromážděným truchlícím. Času bylo dost, trvalo totiž několik hodin, než odsouzenec svému utrpení podlehl.

Smrt na kříži byla stejně potupná jako později naražení na kůl nebo oběšení, proto ji nesměl postoupit žádný z římských občanů a císař Konstantin nakonec trest smrti ukřížováním zcela zrušil. V jeho době se totiž kříž již stával symbolem Kristovy mučednické oběti.

Nejčastějším trestem smrti Starého zákona je **ukamenování**. Probíhalo „jednodušeji“ než ukřížování. Provinilec byl nejprve svržen ze skály a pak případně ještě za živa zasypán kameny a ukryt tak před přísnými Hospodinovými zraky.

K ukamenování neboli lynčování všemi nebo většinou příslušníků společnosti docházelo i spontánně, bez rozsudku. Nikdo nebyl katem a vina nebo nevina se rozděli rovnoměrně na všechny. Na kamenování nebylo důležité usmrcení hříšníka, ale jeho vyloučení na věky věků a znemožnění návratu. Kamenován byl apoštol Pavel i sám Kristus. Nebyli zabiti a společnost přesto učinilo vše, co pokládalo za správné. Pokud však některý z kamenů zasáhl provinilce smrtelně, bylo nutné zaházet oběť tak, aby její tělo navždy zmizelo.¹⁷

¹⁸**Voda** hrála v životě raných kultur velmi významnou roli a velmi brzy začala být mimořádnou při popravách. Stačilo předat provinilce nebo rouhače očistným vlnám, které s ním naložily podle své vůle, utopily ho, odnesly do dálav nebo vyvrhly na některém vzdáleném místě. Voda vyjadřovala přání bohů a zbavovala obec odpovědnosti za osud člověka, jehož se bylo zapotřebí zbavit.

Různé podoby utopení patřily již v 9. století v první řadě k hrdelním trestům, určených ženám.

Samotné utopení nemělo tak silný charakter božího soudu jako zatlučení do sudu nebo vysazení do člunu bez vesel. Římané zpříšňovali trest tím, že do pytle s odsouzencem zašivali zvířata, která kolem sebe ve smrtelném strachu kousala a škrábala. Tento postup vyhrazovali obyvatelé města na Tiberu pouze vrahům příbuzných a vytvořili mimořádně pochmurný rituál.

Pokud se odsouzenec nedočkal zašití do pytle, nevyhnul se přivázání kamenů kolem krku a nohou nebo byl svázán tak, že se nemohl vůbec pohybovat.

Curyšský hrdelní soudní řád z 15. století předepisoval, aby odsouzenec byl svázán do kozelce a v této poloze ještě navíc zajištěn holí, prostrčenou mezi kolena a pažemi. V této pozici ho kat hodil do vody, kde hříšník „zemřel a zašel“.

Zvláštním druhem božího soudu, prováděného vodou, bylo námořnické protahování pod kýlem, jež se praktikovalo ještě v 19. století. Odsouzený námořník byl uvázán na lano a napříč protažen pod trupem lodi. Operaci většinou prováděli lodníkoví přátelé, kteří se pochopitelně snažili vše vyřídit co nejrychleji. Přesto vše velmi často končilo smrtí utopením.

Vnitrozemská varianta trestu spočívala v potápění. Například u Temže zřídily soudy dlouhá vahadla s klecemi, v nichž bylo možné ženy i muže potápnět dlouho a často.

Pokud existuje živel, jenž se svou očištnou silou může vyrovnat vodě, pak je to **ohněň**, který pohlcuje vše čisté i nečisté, hříšné i nevinné. Zlo, spálené na popel, přestávalo existovat ještě úplněji a dokonaleji, než hříšná těla, odnesená proudem vody. Zlosyni končili v plamenech především tehdy, pokud se společenství chtělo zbavit něčeho opravdu velmi škodlivého. Nemohlo se jednat o prostý a obvyklý zločin, ale o potupu (i domnělou), spáchanou na celé společnosti. Upalování na hranici se ve středověké Evropě rozšířilo ještě před vypuknutím náboženských třenic a honů na čarodějnice. Smrtí v ohni se například trestal pohlavní styk se zvířaty, homosexualita a další formy nepřirozeného sexuálního chování.

Velkou pozornost vzbudil proces, vedený anglickou a burgundskou stranou proti devatenáctileté Johance z Arcu neboli panně Orleánské. Aby nemohla zasáhnout světská soudní pravomoc, byla Johanka obžalována jako kacířská heretička, která se odklonila od pravé a čisté církevní nauky. Jakoby ochromen strašlivou žalobou, neodvážil se nikdo zakročit v Johančin prospěch. Dnes víme, že se i podle tehdejšího práva mohla odvolat k papeži, ale nikdo jí to neporadil. Také se ví, že proces mohl převzít remešský arcibiskup Regnault se Chartes - biskupství Beauvais totiž spadalo do jeho správy. A koneckonců, francouzská koruna, jež Johance vděčila opravdu za mnoho, měla přinejmenším nabídnout výkupné. Všemi opuštěná, špiclovaná svými zpovědníky, trýzněná brutálními žalárníky a zastrašovaná soudci, byla Johanka z Arcu po dvouměsíčním teatrálním (předstíraném) procesu 30. 5. 1431 veřejně upálena. Trvalo téměř půl tisíciletí, přesně do roku 1920, než se církev odhodlala zařadit nevinně odsouzenou dívku mezi mučedníky a svatořečit ji. Popel panny Orleánské byl rozptýlen v Seině.

Ještě více špiček a předních osobností křesťanstva se na jednom místě sešlo několik let před Johančinou smrtí. Místem jejich pětiletého rokování se stala Kostnice u Bodamského jezera, kam zavítali nejen kardinálové a biskupové, ale i sám císař a dva papeži. Císař pozval na koncil českého církevního reformátora Jana Husa, který se měl zúčastnit učené disputace, směřující k usmíření s církevními představiteli. Český reformátor důvěřoval ochrannému glejtu krále Zikmunda a dostavil se na kostnický koncil. Byl však zajat, odsouzen a 6. 7. 1415 upálen. Spálené pozůstatky tehdy skončily v tekoucích vodách Rýna.

---

¹⁸ Barring , 2008, s. 28-43

Poslední tzv. čarodějnice se již soudci neodvažovali posílat na hranici, ale smrt je stejně neminula. Parlamentu byl 30. 7. 1786 předložen návrh zákona, který mění trest smrti pro ženy z upálení na oběšení.¹⁸

¹⁹Žádný jiný hrdelní trest nebyl tak silně spojen s původním sakrálním (posvátným) charakterem jako **setnutí hlavy sekerou nebo mečem**. Během exekuce (výkonu rozhodnutí) byly odsouzcenci svázány ruce na zádech, on sám byl připoután ke kůlu, svlečen a zbičován, poté sražen na kolena a úderem sekery šířičiny s'at. Přesně tak probíhalo poražení obětních zvířat.... Odsouzcencům se zavazovaly oči, aby očima neproklel kata, který jim uštedřil smrtelnou ránu sekerou nebo mečem. Popravčí nástroje zdobily různé verše, jež měly spíše uklidnit vykonavatele spravedlnosti než usmířit odsouzence.

Zatímco šibenice stávaly za městem a lidé se jim raději vyhýbali, popravy mečem nebo sekerou probíhaly většinou na náměstích uprostřed měst. Krev (hlavně lidská) byla od nejranějšího starověku až po nejmladší minulost pokládána za léčivou, magicky přitahovala učence a především laiky již od dob lékařského Eberova papýru, jenž pochází z 2. století před Kristem. Občas se naskytlá příležitost získat krev bez nutnosti spáchání zločinu: stačilo si od kata koupit pohárek krve právě popraveného zločince. Víra v léčivé účinky krve byla tak silná, že se někdy nedařilo držet lidi v dostatečné vzdálenosti od popraviště. Vedle krve popraveného se zájem soustřeďoval na lebku, končetiny a šaty nebohých hříšníků, jimž byla také přisuzována zázračná moc. K trestům pro katy, kteří své řemeslo nevykonali správně, patřovalo kamenování rozvášněným davem. Sice to nikde nebylo zapsáno, ale ve Francii, Itálii, Německu a dalších zemích byl kat po nezdařené popravě pokládán za zcela bezprávného a dochovaly se dokonce obrazy, znázorňující jeho ukamenování. Zacházení s těžkým mečem nebylo jednoduché a pokud se popravčí navíc přes míru napil, mohlo snadno dojít k selhání. Případy nepovedených poprav se množily a bylo nutné přistupovat k různým preventivním opatřením. Staroněmecké stínání šířičinou a perlíkem nebylo znovu zavedeno a trvalá nespokojenost s průběhem poprav vedla k používání gilotiny.

---

¹⁹ Barring , 2008, s. 48-80

Šibenice byla a zůstává snad nejvíce nenáviděným symbolem vrchnostenské moci nad životem a smrtí. Téměř vždy stávala na zdaleka viditelných místech, její podoba se téměř neměnila a již z dálky bylo každému jasné, co má před sebou.

Na šibenici umíral zločinec dlouho a smrt byla jen začátkem. Po popravě se daly do práce povětrnostní vlivy a prováděly s tělem to, co jindy probíhá vskrytu rakve, pohřbené do země.

Prvními šibenicemi bývaly bezpochyby stromy. V dávných dobách bylo všude lesů dost.

I Římané věšení používali, i když ne tak často. Příčinou bylo možná to, že oběšení nepatřilo k čestným způsobům smrti. To bylo spíše ukřižování nebo svržení ze skály.

Z lesů se trest smrti oběšením přesunul do kulturní krajiny. K děsuplnému účelu začaly sloužit stromy na krajích cest. Zvyšoval se tím totiž odstrašující účinek. Jakmile města získala hrdelní právo, okamžitě začala budovat popraviště a šibenice na vhodných návrších, na nichž bylo oběšence vidět již zdaleka. Lesů ubývalo, stromů u cest také, proto se čím dál častěji prosazovalo věšení na uměle vybudovaných konstrukcích.

Z pozdějších období se dochovalo poměrně dost zpráv, hovořících o oběšení či setnutí zločinců pouze v košili nebo dokonce zcela nahých. Právě z toho důvodu se na šibenicích poměrně zřídka vyskytovaly ženy. V pohanských dobách končily často pohřbené za živa na rašeliništích. V křesťanském středověku bylo nemyslitelné, že by se oběšená a hlavně nahá žena mohla houpat v oprátce, vystavená všem na odiv.

Odsouzení byli věšeni tak, aby se dívali směrem na sever. Dělo se tak proto, že od počátků křesťanství byl sever pokládán za stranu, odkud přicházejí démoni. Odsouzenec se díval tím směrem také proto, že v zádech (na jihu) měl posvátné město Řím. Pokud měl být hříšník mimořádně drsně pohaněn, pověsili vedle něj psy, kteří spolu s krkavci nebo havrany nepatřili zrovna k uctívaným zvířatům, vyskytujícím se v okolí šibenice.

Oběšení patřilo ve středověku až do velkých trestních reforem z 18. století k nejčastějším trestům za všechny možné prohřešky, od jednoduchých krádeží po vraždu. Naopak tresty odnětí svobody byly velmi zřídka.

Oběšení zůstávalo dlouho v mnoha dnešních kulturních státech oficiálním způsobem výkonu trestu smrti. V některých bylo kdysi zrušeno, ale poté znovu zavedeno, např. v Německu za Hitlerových dob.

Kříž, šibenice a **kůl** představovaly ve starověku velmi příbuzné popravčí nástroje. Společným znakem všech tří způsobů zbavení života je zahanbující umírání před očima veřejnosti. Především u narážení na kůl se můžeme domnívat, že hlavním důvodem kruté popravky nebylo jen co největší pokoření odsouzence, ale i uspokojení trýznitelů, kteří smrtelným mukám přihlíželi z bezprostřední blízkosti. V tomto případě totiž zlosyn nevisel na vysoké šibenici nebo kříži, ale dlouhé hodiny trpěl takřkajíc tváří v tvář lidem, chodícím kolem. Vysvobození mu přinesla až smrt.

Existovaly dvě základní podoby exekuce: první se používala především v Orientu a zřejmě pochází z asijského východu. Oběť byla opravdu a doslova nabodnuta na kůl a takto usmrcena. Druhý způsob pochází ze západních zemí. Kůl byl v tomto případě zabodnut do mrtvolky nebo do odsouzence, pohřbeného zaživa.

O skutečné popravě narážením na kůl lze hovořit pouze v prvním, orientálním případě. Kůl, prohnáný tělem po smrti nebo pohřbení zaživa spíše sloužil k milosrdnému zkrácení utrpení, používanému především u žen.

Kůl se nasazoval na hrud' nebo na břicho a kat ho zatloukl do těla pomocí perliku (kladiva). Kůl mohl být nahrazen kusem železa, velkým hřebem nebo nějakým podobným předmětem. Odsouzenec ležel podle dochovaných zpráv výhradně na zemi nebo v mělkém hrobě.

Nelze s jistotou říci, kdy se narážení na kůl dostalo do Evropy. Možná ho obyvatelé Itálie poznali „díky“ Kartagincům. Z nejasných etruských maleb lze usuzovat, že kůl jako popravčí a mučící nástroj znali již příslušníci tohoto národa.¹⁹

²⁰**Lámání v kole** patřilo mezi ke složitým způsobům exekucí a vlastně spíše připomínalo velmi dlouhé mučení než popravu. Vpletení v kolo, po němž je tento druh usmrcení také nazýván, přicházelo v německých zemích na řadu většinou ve chvíli, kdy byl delikvent již v posledním tažení.

Odsouzenec byl zcela vysvlečen a přivázan ke kolíkům, zatlučeným do země. Někdy se používalo odsouzenecovo připoutání k trámům. Poté se nad hříšníkem rozkročil kat a kolem mu – většinou „zdola nahoru“ - zlámal kosti. Konkrétně to znamená, že těžké a okované kolo od vozu spouštěl na holeně, stehna, hrudník, paže atd. Nejstarší fríské zákoníky vyžadovaly použití kola s devíti loukotěmi, z dalších pramenů se dozvídáme o deseti nebo dvanácti loukotích. Počet úderů kolem byl většinou stanoven již v rozsudku, občas však záleželo na rozhodnutí a libovůli

---

²⁰ Barring , 2008, s. 93-99

popravčího. Často bylo pouze zakázáno, aby začínal smrtelným úderem na hrudní koš nebo krk. Pokud soudci výslovně vyžadovali údery do ledvin a páteře, bylo třeba obrátit delikventa na břicho. Lámání v kole bylo vyhrazeno mužům (ženy byly popravovány jen zřídka a když už, tak utopením).

První zmínka o lámání v kole pochází z proslulé knihy Řehoře z Tours z roku 584 a kupodivu se týká žen.

Neméně krutým způsobem mučení a zprovození ze světa bývalo **čtvrcení odsouzenec**. Naštěstí se vyskytovalo poměrně zřídka a ve většině případů mu byla podrobována až mrtvola. V zákoníku Carolina se rozčtvrcení vyskytuje jako trest pro zrádce. Čtyři části zmučeného těla mohly být poté vystaveny pro výstrahu na několika místech města nebo kraje.²⁰

²¹18. století bylo dobou úžasných technických objevů a třeba nesmyslných, ale dokonale vymyšlených strojů, sloužících k pobavení nudících se monarchů. První významnější potřeba zavedení popravčího stroje se zrodila díky přechodu moci na novou společenskou vrstvu. Francouzská revoluce nejprve pařížskou šlechtu a bohaté měšťanstvo a později se převalila i do dalších francouzských provincií.

1. 12. 1789 byl v Národním shromáždění předložen návrh řešení problémů poprav o šesti bodech, který požadoval zavedení uniformních a pro všechny stejných trestů a poněkud vágně hovořil o stínání hlav pomocí „jednoduchého mechanického zařízení“. Autorem těchto šesti bodů byl Joseph Ignace Guillotin ze Saintes. Guillotin se sice velmi zajímal o techniku, ale nebyl to mechanik ani vynálezce. Moderní popravčí stroj, kterému celý svět začal říkat **gilotina** (i když proti tomu sám Guillotin protestoval), vymyslel až německý mechanik Tobias Schmidt. O posouzení nové metody stínání hlav byl požádán věhlasný lékař a chirurg dr. Antoin Luis – jeho posudek měl vyloučit veškerou nejistotu. Paříž ho znala jako šikovného zlepšovatele lékařských pomůcek. Nechtěl však být příliš spojován se strojem, jenž sice znamenal objektivní pokrok a mnoha nešťastníkům mohl ulehčit jejich nelehký osud, ale i tak se jednalo o popravčí mechanismus a nechtěl se dostat na úroveň katů. Odborné posouzení se však setkalo s ohlasem a ze všech stran ho zahrnovala sláva. Němec Schmidt během několika dubnových dnů roku 1792 sestrojil první prototyp popravčího stroje. Zkouška ale ukázala, že je třeba učinit technická zlepšení a tak Schmidt představil 21. 4. 1792 silnější prototyp, který stínal všechny hlavy bez problémů... Konstrukce gilotiny je tak

---

²¹ Barring , 2008, s. 107-115

jednoduchá, že by na ni nebyl vydán ani patent. Navíc se opírala o celou řadu předchůdců a vzorů, takže bychom měli hovořit spíše o jejím znovuzavedení nebo všeobecném rozšíření než vynálezu.²¹

Veřejnou popravou skončil např. život krále Ludvíka XVI., který se ²²roku 1791 neúspěšně pokusil i s celou svou rodinou o útěk za hranice. Celá královská rodina se dostala až k městečku Varennes. Jejich útěk byl údajně odhalen poštmistrem a celá královská rodina byla odvezena zpět do Paříže. Král byl prohlášen za vlastizrádce, sesazen z trůnu a dne 21. 1. 1793 veřejně sťat gilotinou na Náměstí Revoluce. Jeho statečnost v posledních chvílích před popravou mu vynesla úctu mnoha současníků.²²

²³Děs a hrůza zůstávají spojeny s výkonem trestu smrti i v moderní době. Rozum je zatlačen do pozadí. Ocelové ostří sice dopadne na obnaženou šíji velmi rychle a skutečně zkrátí okamžik smrti, ale to, co se děje předtím i potom, to nedokázali vyřešit ani moudří lékaři z dob Francouzské revoluce.²³

²⁴Ještě z 18. století se dochovaly zprávy o popravách, k poklesu jejich počtu dochází až v posledních 200 letech.

Pod vlivem vídeňského učence Josefa ze Sonnefelsu se jinak přísná Marie Terezie držela v otázce hrdelních trestů podivuhodně zpátky a schvalovala popravy jen poměrně zřídka. Její syn Josef II. nejprve výkon hrdelních trestů pozastavil a v novém trestním zákoníku z roku 1787 jej zcela zrušil (znovu ho zavedl až císař František, nejprve v roce 1795 za velezradu a nakonec roku 1803 za další trestné činy). O Napoleonovi I., který bez mrknutí oka obětoval na bojištích tisíce vojáků, zase víme, že rozsudky smrti podepisoval nerad a jen po dlouhém váhání.

I v přísné Británii klesl počet poprav v porovnání s počátkem 19. století na pětinu. Trest smrti tedy nebyl zrušen, ale předpoklady pro jeho uložení se natolik zpřísnily, že popravy postihovaly pouze nejtěžší případy zločinů a navíc ztratily větší část své původní úděsnosti. Souběžně s tímto vývojem probíhala snaha o co nejbezbolestnější výkon trestu smrti a o co nejúčelnější ulehčení posledních chvil odsouzence. Zastánci těchto snah dokonce požadovali podávání uspávacích narkotik delikventům, čekajícím na smrt. Zatím k tomu nedošlo, a to nejen proto, že mnozí lékaři odmítají při něčem takovém asistovat. Ne však všude. Nejmodernější podoby výkonu trestu smrti se dosud prosadily pouze ve Spojených státech. Ostatní země si stejně jako

---

²² <http://cs.wikipedia.org/>

²³ Barring , 2008, s. 127

²⁴ Barring , 2008, s. 130-135

dříve vystačí s oprátkou, mečem, gilotinou a zastřelením. Ovšem i na severoamerickém kontinentu se názory na **smrt na elektrickém křesle** (poprvé použito v New Yorku v roce 1890) **nebo plynové komoře** (tento způsob byl poprvé použit v Nevadě v roce 1921) liší. Devět států a dvě teritoria USA trest smrti naprosto zrušily. Další státy se rozhodly pro jeho znovuzavedení. Jižní Dakota trest smrti roku 1915 zrušila a roku 1939 znovu zavedla, ale již neuvolnila prostředky na pořízení elektrického křesla...

Podle evropských kritiků chce být Amerika za každou cenu něčím zvláštní a to i v oblasti usmrcování odsouzenců. Poprava v plynové komoře se blíží biologické proceduře, jež s klasickým trestem smrti nemá téměř nic společného. Snad jen odstranění zločince z lidské společnosti...

Při výkonu trestu v plynové komoře je odsouzenec připoután k židli, stetoskop je připevněn na pás, uvázaný kolem hrudníku a kabelem spojen s klapkovým ventilem. Po utěsnění dveří se pákou uvede do chodu zařízení, regulující tlak vzduchu v plynové komoře a do otvorů pod židlí je vpuštěna kyselina sirnatá. Dalším pohybem páky se uvolní obsah sáčeků s cyankáli, které se smíchá s kyselinou. Okamžitě se vytvoří jedovaté splodiny, které stoupají v podobě bělavé mlhy vzhůru. Poté se zločinec dostane do hlubokého bezvědomí a necítí bolest. Po třináctiminutovém smrtelném zápasu je konec.

Omezuje se trest smrti skutečně jen na smrtelný strach, jak neustále opakují jeho moderní zastánci? Podezření o opaku nevyvrací ani kdysi opěvované elektrické křeslo. Osm států USA přistupuje k popravě v plynové komoře a třiadvacet se rozhodlo pro zprovození zločinců ze světa často dost vrtošivým elektrickým proudem. První elektrický impuls mívá 10 000 voltů, v případě potřeby ho však lze snadno zvýšit až na 30 000 voltů. Ovšem s napětím to není tak jednoduché. Už dávno se ví, že člověk vydrží náraz i velmi vysokého napětí, pokud mu neodpovídá efektivní proudové zatížení. Různí lidé navíc reagují na elektrické impulsy velmi odlišně. Např. při popravě vraha Henryho Whitea v Ohio zjistili přítomní lékaři, že jeho srdce bije po prvním rázu zcela pravidelně. „Poté bylo rozhodnuto o ztrojnásobení proudu. Po zapnutí zdroje šlehaly z cukajícího se Whiteova těla jasné plameny a popravčí místností se šířil zápach spáleného masa. Po několika dlouhých vteřinách byl proud vypnut. Smrt nenastala působením elektřiny, ale popálením.“

Takže v konečném důsledku zůstává vše při starém. Odsouzenec při popravě trpí a pokud je třeba později prokázána jeho nevina, je mu to již málo platné.²⁴

2.2 Trest smrti v českých zemích

2.2.1 Vězeňství na hradě Špilberku

²⁵Brněnský hrad Špilberk byl založen okolo roku 1270, za krále Přemysla Otakara II. V polovině 17. století začala na Špilberku přestavba, jenž trvala asi sto let a hrad se během ní změnil v mohutnou, barokní, vojenskou pevnost, na které se podílel významný pevnostní architekt plukovník ing. Pierre de Rochepin. Roku 1742 byla dokončena stavba hradních kasemat a v té době také vznikla kasárna a terasa pro palební postavení. Císař Josef II. zřídil roku 1783 na Špilberku vězení pro nejtěžší zločince. O rok později na hradě vznikly žaláře pro doživotně odsouzené, což byly malé prkenné kobky, v kterých byli vězni napořád přikováni. Tyto žaláře byly zrušeny za Leopolda II. roku 1790 a tresty byly zmírněny. Roku 1809 byl hrad pobořen napoleonskými vojsky a roku 1820 byla zrušena vojenská pevnost. Po přestavbě v druhé polovině 19. století Špilberk dále sloužil jenom jako vězení, kde seděli především vrazi, lupiči a žháři, ale také političtí vězni a odpůrci habsburské monarchie. Roku 1855 císař František Josef I. úplně zrušil věznici na Špilberku a hrad dále opět sloužil vojenským potřebám. Kolem roku 1880 byly kasematy otevřeny pro veřejnost a těšili se veliké oblibě. Během 2. světové války se část kasemat proměnila v kryty pro německou posádku, která se na Špilberku usadila. Rekonstrukce z let 1987-92 se pokusila vrátit kasematy do doby Josefa II. a ukázat návštěvníkům dřívější podobu nejtvrďšího žaláře, opředeného hrůzostrašnými legendami.

Legenda o věznicích

Různí byli věznění a odsouzení na hradě Špilberku a později v hrůzných kasematech. Za husitských nepokojů byli Brňany za špilberskými zdmi drženi a potom popraveni Heralt z Kunštátu a purkrabí Václav Klobása. Po bělohorské bitvě byli do zdejšího vězení uvrženi moravští povstalci, mnoho jich zde zemřelo a třeba Blekta

²⁵ <http://www.domek.cz/clanky/toulavy/hradyzamky/spilberk/>

z Útěchovic a Václav Bítovský propadli hrdelnímu trestu. Nejvíce proslula špilberská pevnost v 18. a 19. století, kdy prý za jejími tlustými zdmi v dusných celách úpěly stovky zločinců. Tehdy vznikly tmavé těsné kobky, stlučené z prken a trámů, ve kterých přikovaný odsouzenec napolo stál a visel na železném poutě obepínajícím ho v pase a přikovaným vzadu ke zdi. Ruce a nohy trestance vězely v poutech, spojených řetězy se železnou tyčí, která prý procházela všemi kobkami v patrech nad sebou.

Na Špilberku se prý nacházela i strašná mučirna s obvyklými mučícími nástroji, jako byly palečnice, skřípec, kleště, anebo pepřenka - nádobka naplněná pepřem, která se vkládala mučeným do úst, aby nebylo slyšet jejich kvílení. Posledním "mučeným" byl prý sám císař Josef II., jenž se nechal na jednu hodinu zavřít do dřevěné kobky pro nejtěžší zločince a po vypuštění ven, vydal rozkaz o zrušení nejkřutějších žalářů a přestěhování vězňů do hořejších cel.²⁵

2.2.2 Nedávná současnost

²⁶I ve 20. století existovaly mimořádné situace, ve kterých státní moc vyšla společnosti vstříc v její touze po pomstě. Je možné vzpomenout na veřejné vykonání popravy K. H. Franka (22.5.1946), jež dala průchod nenávisti shromážděné v české společnosti v průběhu nacistické okupace. Jednalo se o jednu z mála veřejně provedených poprav v českých zemích ve 20. století (veřejně byli po válce popraveni i někteří další nacističtí zločinci). Stejně tak skutečnost, že poprava velitele osvětimského koncentračního tábora Rudolfa Höse byla provedena dne 16.4.1947 přímo na půdě osvětimského tábora, zřetelně zvýraznila odplatnou, ba metafyzickou povahu tohoto trestu.²⁶

2.3 Vývoj trestní úpravy trestu odnětí svobody na doživotí v československém a českém trestním právu

- ²⁷*Období 1918-1950*

Vznik Československé republiky vyvolal mimo jiných i problém, které právo bude v novém státě platit. Nová republika se s touto otázkou vypořádala hned ve svém prvním zákoně č. 11/1918 ř.z., v tzv. recepční normě, kterou byl do nového převzat rakouskouherský právní řád. Pokud jde o trestní právo hmotné, znamenal tento krok,

---

²⁶ Lata, 2007, s. 58

²⁷ Kalvodová, 1995, s. 41-48

že v platnosti zůstal **Trestní zákon o zločinech, přečinech a přestupcích z r. 1852** se změnami či doplňky. Na Slovensku pak platil uherský trestní zákon z r. 1878 a zákon o přestupcích z roku 1879.

Trest žaláře se dělil na dva stupně: **žalář a těžký žalář**. Odsouzený k trestu těžkého žaláře měl být přidržován okovy na nohou, toto ustanovení však zrušil zákon č. 131/1867. Ukování v pouta pak bylo ponecháno jako kárný trest.

Trestní zákon rozlišoval mezi **žalářem doživotním a časově určitým od 6 měsíců do 20 let**. Nejvyšší trestní sazba dočasného žaláře byla obvykle stanovena na 10 - 20 let. Odsouzený měl povinnost pracovat. Trest žaláře bylo možno zstříit, při trestu smrti a doživotního žaláře však bylo jakékoliv zstření vyloučeno. Trest doživotního žaláře byl stanoven u 9 skutkových podstat (např. žhářství se způsobenou značnou škodou či opakované žhářství, násilné smilstvo s následkem smrti, vražda manželského dítěte matkou po porodu apod.) , obvykle se ukládal, když způsobená škoda byla velmi vážná.

Vedle trestního zákona z r. 1852 byl převzat i **Vojenský trestní zákon č. 19/1855 ř.z.**, který se vztahoval na osoby, podléhající pravomoci vojenských soudů. Tresty za zločiny byly stejné jako v obecném trestním zákoně, tj. trest smrti a dva stupně žaláře. Vedle toho zákon obsahoval i některé tresty speciální, např. degradaci. V době války pak byl nejčastější sankcí trest smrti.

Doživotní trest bylo možné uložit rovněž podle **zákona č. 134/1855 ř.z. O opatřeních proti obecně nebezpečnému užívání třaskavin a obecně nebezpečnému zacházení s nimi**. Úmyslné poškození zdraví nebo majetku většího rozsahu užitím třaskaviny jako trhacího prostředku se trestalo doživotním žalářem, mělo-li za následek smrt člověka.

V období první republiky byla přijata řada vedlejších zákonů, které se určitým způsobem dotkly i doživotního odnětí svobody. K nejvýznamnějším těmto zákonům patří:

- **Zákon ze dne 22.5.1919, č. 269 Sb. o padělání peněz a cenných papírů**, který stanovil trest doživotního žaláře za zločin padělání peněz za zvlášť přitěžujících okolností.
- **Zákon ze dne 17.10.1919, č. 562 Sb. o podmíněčném odsouzení a podmíněném propuštění**, který zakotvil možnost podmíněného propuštění i z doživotí, a to po 15 letech výkonu.

- **Zákon ze dne 19.3.1923, č. 50 Sb. na ochranu republiky**, který umožňoval stíhání takových činů, které v předchozích předpisech nebyly zahrnuty. Těžký doživotní žalář bylo možné uložit za zločin z úkladů, tedy za násilné jednání, směřující proti samostatnosti, jednotnosti a demokraticko-republikánské formě vlády atp.

- **Zákon ze dne 16.7.1931, č. 123 Sb. o státním vězení**, který přiznával určité výhody politickým vězňům, když stanovil, že namísto trestu žaláře, káznice, vězení a uzamčení soud uloží trest státního vězení.

- **Zákon ze dne 3.5.1934, č. 91 Sb. o ukládání trestu smrti a doživotních trestech:** § 1 zákona obsahoval zmírňující ustanovení, umožňující za polehčujících okolností nahradit trest smrti trestem těžkého žaláře od 15 do 30 let či doživotního, za zločin vraždy, spáchaný na osobách a za okolností stanovených v § 7 zákona na ochranu republiky pak místo trestu smrti bylo možno uložit pouze doživotí.

V Protektorátu Čechy a Morava byla okupačním režimem úplně zlikvidována československá zákonnost a s ní i demokratické zásady trestního práva hmotného a procesního. Německé trestní právo platilo na území Protektorátu zejména pro říšské občany, ale zároveň hrálo jednu z hlavních rolí v zavražďovací politice vůči českému obyvatelstvu.

Trestněprávní předpisy byly po celou dobu Protektorátu doplňovány o řadu dalších norem, vznikla celá řada nových skutkových podstat. Německé a protektorátní trestní právo se svým charakterem mnohdy vrátilo do dob středověku. Nedostatečná úprava trestního procesu umožnila naprostou libovůli soudců.

Po válce došlo k obnovení právního pořádku z první republiky. Jedním z prvořadých úkolů bylo potrestat válečné zločince, zrádce a kolaboranty. Základem retribuce v českých zemích se staly **dekrety prezidenta republiky z 19. 6. 1945 č. 16 o potrestání nacistických zločinců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech a č. 17 Sb. o Národním soudu**. Uvedené dekrety představují výjimku ze zásady retroaktivity k tíži pachatele, neboť se vztahují na činy, spáchané od 21. 5. 1938. Úklady o republiku se trestaly smrtí, ostatní zločiny proti republice buď těžkým žalářem od 20 let až na doživotí, za okolností obzvlášť přitěžujících rovněž smrtí. Doživotí bylo dále stanoveno jako alternativní trest u zločinu členství

ve fašistické organizaci, udavačství, u zločinů proti osobám nebo majetku, spáchaných ve službách nebo v zájmu Německa.

Dalším dekretem byl **dekret prezidenta republiky č. 38/1945 Sb.** o přísném trestání drancování, kde se doživotí rovněž objevuje jako sankce.

Sankcí doživotního těžkého žaláře pak obsahoval i **zákon č. 15/1947 o stíhání černého obchodu a podobných pletich.**

V období pouťorovém byly pak vydány některé trestněprávní předpisy, zaměřené na ochranu nových poměrů. Jedná se zejména o zákon č. 231/1948 Sb. na ochranu lidově demokratické republiky, vyznačující se zvýšenou represí. Trest těžkého žaláře od 10 do 25 let nebo na doživotí byl stanoven u 6 skutkových podstat (velezrada, vyzvědačství, vyzvědačství proti spojenci, válečné škůdnictví, válečná zrada a tělesné poškození ústavních činitelů). Doživotí bylo možno uložit dále podle **zákona č. 40/1948 Sb. o trestní ochraně proti požárům**, který sjednotil trestní postih za žhářství a zrušil ustanovení, týkající se tohoto zločinu v ostatních zákonech.

Lze konstatovat, že celé období první Československé republiky a rovněž období po II. světové válce až do roku 1950 se vyznačovalo nejednotností trestního práva, existencí velkého množství trestněprávních předpisů a tedy značnou roztržičností. Tyto skutečnosti nepřispívaly k právní jistotě, proto můžeme po celé období sledovat unifikáční (sjednocovací) snahy, které byly završeny až přijetím nového trestního zákona v roce 1950.

- *Období 1950 – 1961*

Podle usnesení vlády ze dne 14. 7. 1948 byly v rámci tzv. „právníkové dvouletky“ zahájeny práce na návrhu nového trestního zákona. Dne 12. 7. 1950 schválilo Národní shromáždění osnovy čtyř trestněprávních předpisů: trestního zákona (z. č. 86/1950 Sb.), trestního řádu (z. č. 87/1950 Sb.), trestního zákona správního (z. č. 88/1950 Sb.) a trestního řádu správního (z. č. 89/1950 Sb.).

Těmito předpisy byly zrušeny všechny dřívější trestněprávní předpisy.

Trestní zákon č. 86/1950 Sb. tedy sjednotil trestní právo hmotné, vyznačoval se však značnou represí. Účel trestu byl stanoven v § 17.

Hlavními tresty byly trest smrti, odnětí svobody a nápravné opatření. Trest odnětí svobody bylo možno uložit buď na doživotí nebo dočasně max. na 25 let. Doživotní trest nesměl být uložen mladistvému, namísto něj se ukládal trest odnětí svobody v rozmezí 3 – 5 let, event. na 10 – 25 let, dopustil-li se mladistvý jako voják v době zvýšeného ohrožení vlasti trestného činu, za který byl stanoven trest smrti nebo doživotí.

Trest odnětí svobody na doživotí byl stanoven i jako alternativa k trestu smrti. Těhotné ženě se namísto trestu smrti vždy ukládal doživotní trest, event. odnětí svobody na 15 – 25 let.

Ustanovení § 33 upravovalo podmíněné propuštění, jež bylo možné po 15 letech výkonu, prokázal-li odsouzený, za výkonu trestu svou prací a svým chováním polepsení, opravňující k naději, že povede řádný život pracujícího člověka. Zkušební doba byla stanovena na 2 – 10 let.

V souvislosti se změnami politické situace po r. 1956 došlo i v trestním právu k některým změnám. Zákonem č. 63/1956 Sb., tedy novelou trestního zákona č. 86/1950 Sb. s účinností do 1. 1. 1957 byl trest odnětí svobody na doživotí zrušen a nahrazen trestem odnětí svobody na 25 let. Zrušena byla rovněž všechna ustanovení, vylučující použití podmíněného odsouzení, snížení trestu apod. Tato novela (spolu se zákony č. 24/1957 Sb. a 68/1957 Sb.) přispěla k posílení výchovného poslání trestního práva, především k prohloubení zásady individualizace trestu se zřetelem na osobu pachatele a všechny okolnosti případu. Avšak i přes řadu pozitivních změn zůstával charakter trestního práva i nadále značně represivní. Počet trestních sazeb, převyšujících 15 let, se zvýšil, rovněž trest smrti zůstal zachován u celkem 25 skutkových podstat, i když nikdy jako sankce jediná, ale vždy spolu s trestem odnětí svobody na 25 let. Po přijetí nové ústavy v roce 1960 se vzedmula kodifikační vlna, v jejímž rámci byl přijat i nový trestní zákon č. 140/1961 Sb.

- *Období 1962 – 1990*

Přijetím **nového trestního zákona č. 140/1961 Sb.** začíná období platného trestního práva. Za více než 30 let platnosti tohoto zákona došlo v oblasti trestního práva k dalšímu vývoji. Trest odnětí svobody na doživotí však jako sankce v novém trestním

zákoně stanoven nebyl, nejpřísnější sankcí zůstal trest smrti, nejdelší výměra trestu odnětí svobody činila 15 let, od roku 1973 byl zaveden trest odnětí svobody nad 15 do 25 let jako alternativa trestu smrti.²⁷

2.4 Trest odnětí svobody na doživotí v zahraničí

²⁸Trest odnětí svobody na doživotí je zpravidla nejtěžším trestem v zemích, kde neexistuje trest smrti. V některých zemích sice doživotí není uzákoněno, avšak horní hranice trestní sazby je tak vysoká, že prakticky stírá rozdíl mezi doživotím a dočasným odnětí svobody. Příkladem je Španělsko, kde lze uložit trest odnětí svobody do 30 a v určitých případech až do 40 let.

Rakousko

Trest smrti byl zrušen v roce 1950. Trest doživotního odnětí svobody je upraven v trestním zákoníku z roku 1975 v čl. 18.

Podmínky uložení: obligatorně je tento trest ukládán za delikt genocida, fakultativně může být uložen za vraždu, vydírání se smrtelným následkem, těžkou loupež se smrtelným následkem a dále za obecně nebezpečné delikty, spáchané z pohnutky způsobit smrt více lidí.

Možnost propuštění z výkonu doživotního trestu: podmíněčné propuštění je možné po 15 letech výkonu. Zkušební doba podmíněčného propuštění z doživotí je dle § 48 stanovena na 10 let. **Výkon doživotního trestu** je upraven zákonem z roku 1969. Speciální bezpečnostní opatření mohou být zavedena tam, kde vznikne nebezpečí, že vězeň např. uprchne, dopustí se násilí proti osobám v objektu nebo spáchá sebevraždu, apod. Těmito opatřeními jsou: častější prohlídky vězně, jeho cely a majetku, noční osvětlení cely, umístění do izolace, odstranění všech věcí a součástí oděvu, jimiž by mohlo dojít k sebepoškozování, umístění ve speciální cele, kde není nic, čím by si vězeň mohl způsobit škodu, použití pout, svěrací kazajky či připoutání k lůžku.

Spolková republika Německo

Trest smrti byl zrušen v roce 1949. Po desetiletí po roce 1949 nebylo doživotí předmětem zájmu, veřejné debaty se zabývaly otázkou, zda by trest smrti neměl být

---

²⁸ Kalvodová , 1995, s. 23-29

znovu zaveden. Teprve v 60. letech začala být kladena řada důležitých otázek trestní politiky, týkající se doživotí. Šlo zejména o definici „hrdelního zločinu“ a dále o problematiku podmíněného propuštění a milosti pro vězně, odsouzené k doživotí. Současná právní úprava je obsažena v trestním zákoníku z roku 1871.

Podmínky uložení: obligatorně je tento trest ukládán jen za trestný čin vraždy a trestný čin genocida, je-li zabit člověk. § 49 však upravuje zvláštní zmírňovací důvody, na základě kterých lze uložit i za vraždu trest odnětí svobody časově určitý, nejméně na 3 roky. Fakultativně je možno doživotí uložit např. za trestné činy přípravy útočné války, velezrady, zabití, genocidium apod.

Možnost propuštění z výkonu doživotního trestu: v § 57 je upraven podmíněný odklad trestu. Soud je povinen po 15 letech výkonu doživotního trestu odnětí svobody odůvodnit, že „vzhledem k zvlášť těžkému zavinění neumožňuje podmíněný odklad trestu na dobu 5 let“. Pro problematiku vymezení pojmu „zvlášť těžkého zavinění“ vede toto ustanovení k nejednotné aplikaci v praxi spolkových zemí.

Co se týče udělení milosti v případě doživotního trestu, neexistují obecná pravidla. Výkon doživotního trestu je upraven zákonem o výkonu trestu z roku 1976. Každá ze spolkových zemí pak upravuje v rámci své kompetence podzákonnými normami režim výkonu trestu. Na základě zákonných důvodů, např. při pokusu o útěk, je možno výkon trestu zpřísnit poutáním nohou nebo rukou nebo i neomezeným umístěním na samotce. Největší věznicí SRN je věznice ve Werlu, Severní Porýní – Vestfálsko, kde v r. 1990 bylo umístěno 80 vězňů, odsouzených na doživotí.

Anglie a Wales

Trest smrti byl zrušen v roce 1973, s výjimkou vojenských deliktů a deliktů spáchaných za výjimečných okolností, např. za branné pohotovosti státu, válečného stavu. Anglie a Wales vychází z jiné právní kultury než kontinentální země Evropy. Základ moderního systému trestů byl dán v r. 1948.

Podmínky uložení: obligatorně je trest doživotního odnětí svobody ukládán za vraždu. Vražda je v Anglii definována širěji než v jiných zemích. Fakultativně může být tento trest uložen za řadu zvlášť závažných deliktů, např. falšování, poškozovací delikty, zločiny proti osobě, sexuální delikty apod.

Možnost propuštění z výkonu doživotního trestu: doživotní trest lze po 8 – 11 letech výkonu změnit na časově omezený trest odnětí svobody. Rozhodnutí

o předčasném propuštění přísluší ministru vnitra, který rozhoduje na základě informací o odsouzeném (o povaze trestného činu, o jeho chování ve výkonu trestu atp.), na základě lékařských a psychiatrických závěrů a doporučení a po konzultaci s ministrem spravedlnosti a soudcem, který pachatele k doživotnímu trestu odsoudil. Jestliže ministr vnitra rozhodne o propuštění odsouzeného, to se uskuteční nejdříve 1 rok po vydání rozhodnutí, aby mohl být připraven na návrat do společnosti. Ministru vnitra přísluší neohraničená volnost rozhodování, pokud soudce a Parole Board (úřad, zřízený ministerstvem vnitra) předloží pozitivní vyjádření k podmíněnému propuštění. Ve svém rozhodnutí je omezen, jen když Parole Board zaujme stanovisko negativní.

Výkon doživotního trestu: jeho právní úprava vychází z tzv. Prison Act z r. 1952. Doživotní trest je vykonáván ve věznicích uzavřeného typu. Široká škála odsouzených k doživotí je dále členěna tak, aby maximálně přispívala specifickému aktivnímu působení vůči jednotlivým vězňům.

Věznice v Albany je jednou ze tří věznic na ostrově Wight u jižního pobřeží Anglie. Věznice má kapacitu 400 vězňů, odsouzení na doživotí tvoří asi 17% vězeňské populace. Vězni jedí ve svých celách, pracují zhruba 2,5 hodiny dopoledne a 2 hodiny odpoledne, stejná doba je určena pro výcvik k povolání a pro vzdělávání.

V Anglii je uplatňována politika, aby nebezpeční vězni nebyli soustředěni na jednom místě, ale aby byli rozptýleni do vícero věznic, známých jako „rozptylové“, v nichž jsou umístěováni s méně rizikovými vězni. Vězni jsou pak přibližně každé 4 roky přemístěováni z jedné „rozptylové“ věznice do druhé, někdy i dříve, pokud jde o vězně, který představuje nebezpečí pro personál nebo jiné vězně. Odsouzenec na doživotí může být podmíněčně propuštěn teprve poté, co projde několika stupni, přičemž zařazení do nižší kategorie neznamena nutně mírnější režim a větší výhody.

Bezpečnost je zajišťována bez ozbrojeného personálu, jedinou výbrojí je obušek, skrytý ve zvláštní kapse, užívaný však velmi zřídka.²⁸

2.5 Výjimečný trest: jeho výhody, nevýhody, možnost podmíněného propuštění, dopady na společnost

2.5.1 Trest odnětí svobody na doživotí a lidská práva

²⁹V souvislosti s doživotním trestem je často kladena otázka, zda tento trest není v rozporu se základními lidskými právy, garantujícími důstojnost a integritu (celistvost) každého člověka. Při hledání odpovědi na tuto otázku je třeba zabývat se zejména dvěma mezinárodními smlouvami, jež se týkají ochrany lidských práv a základních svobod, a to **Mezinárodním paktem o občanských a politických právech** (New York, 1966) a **Úmluvou o ochraně lidských práv a základních svobod** (Řím, 1950) a dále **Listinou základních práv a svobod**, která se usnesením předsednictva ČNR ze dne 16. 12. 1992 stala součástí ústavního pořádku České republiky a která např. ve článku 6 stanoví, že každý má právo na život, nikdo nesmí být zbaven života, trest smrti se nepřipouští, ve čl. 8 pak, že osobní svoboda je zaručena.

Odpůrci doživotí argumentují právě tím, že se jedná o trest, který je v rozporu se základními právy, neboť je to trest krutý a nelidský, ponižující lidskou důstojnost tím, že vysoce negativně působí na lidskou psychiku a způsobuje či prohlubuje narušení osobnosti odsouzeného. Názory na to, jaký trest lze považovat za krutý a nelidský, ať již vůči pachateli nebo vůči společnosti, mohou být různé. Lze však konstatovat, že trest odnětí svobody na doživotí respektuje právo ze základních lidských práv nejzákladnější – právo na život. Možnost podmíněného propuštění z doživotí, event. i nabytí svobody cestou milosti pak zmírňuje nehumánnosti doživotí jako bezvýhodného trestu, dává smysl takovému zacházení s odsouzenými, které vede k jejich pozitivnější orientaci a odpovídá i dalším požadavkům, stanoveným dokumenty o lidských právech.²⁹

2.5.2 Trest odnětí svobody na doživotí jako alternativa trestu smrti

³⁰Trest smrti vyjadřoval odedávna nejdůraznějším způsobem původně jediný smysl trestní sankce, vycházející z principu odplaty „oko za oko, zub za zub“, v právní podobě zachycen již v Chamurabiho zákoníku (pochází z roku 1686 př.n.l.,

---

²⁹ Kalvodová , 1995, s. 10-11

³⁰ Kalvodová , 1995, s. 16-22

uvádí se i 1800 př.n.l., dlouho se považoval za zcela nejstarší zákoník světa. Nalezen na území dnešního Íránu (tehdy města Súsy). Podoba - klínopis na černém monolitu. Upravuje zvykové právo, právo rodiny, soukromého vlastnictví a majetku, obchodu, cen a mezd, půjček, násilných zločinů, postavení různých společenských vrstev včetně otroků. Princip zákonů: „Oko za oko, zub za zub“.

Odpůrci trestu smrti argumentují převážně takto: Trest smrti je v rozporu se základními mravními principy, na nichž má být společnost budována. Existence absolutního trestu je důkazem malé míry připravenosti a ochoty státu uskutečnit základní principy humánního přístupu k člověku i v mezních situacích nést důsledky své povinnosti chránit jeho nárok na fyzickou a sociální existenci. Poukazují na neprokazatelný či málo prokazatelný pozitivní vliv trestu smrti na pokles kriminality a na nenapravitelnost vykonaného rozsudku v případě justičního omylu, na možnost zneužití tohoto trestu k vypořádání se s politickými protivníky. Zpochybňují rovněž generálně-preventivní, zastrašující účinek trestu smrti.

Stoupenci trestu smrti naopak argumentují tím, že trest smrti je jediným prostředkem, který zajišťuje absolutní ochranu společnosti před těžkými a nenapravitelnými zločinci, zdůrazňují význam trestu pro generální prevenci. Trest smrti bývá považován za jedinou účinnou hrozbu pachatelům nejnebezpečnějších trestných činů a recidivistům, u nichž hrozí nebezpečí opětovného páchaní závažné trestné činnosti, bude-li jim dána možnost. Dalším argumentem je též úspora velkých nákladů, spojených s dlouhodobými tresty odnětí svobody a prostředků, nutných k resocializaci a reedukaci pachatele. Nezanedbatelným je i poukazování na nutnost zachování trestu smrti jako prostředku ochrany ve věznicích před nebezpečnými vězni ve výkonu dlouhodobých (doživotních) trestů odnětí svobody, kdy bez existence trestu smrti jsou fakticky beztrestní za delikty, spáchané ve vězení. Trest smrti podle jeho zastánců poskytuje též pocit bezpečí a jistoty veřejnosti.

V rámci trestně-politické a odborné diskuse o odůvodněnosti zrušení či zachování trestu smrti jsou pak kladeny nejčastěji následující otázky:

- Je trest smrti přípustný z hlediska závazků, vyplývajících z mezinárodních dokumentů, přijatých k ochraně základních lidských práv?

- Koresponduje legislativní zakotvení možnosti uložit trest smrti principu humánního právního státu?
- Není z hlediska generálně-preventivního působení zrušení trestu smrti příliš riskantním rozhodnutím?
- Existují účinné alternativy trestu smrti, které by zároveň splňovaly i požadavky speciální prevence?

Z pohledu doživotí jako alternativy trestu smrti nás budou zajímat zejména poslední dvě otázky. Ve směru zkoumání generálně-preventivního zastrášujícího účinku trestu smrti i bezprostřední reakce i bezprostřední reakce na jeho zrušení byla prováděna řada výzkumů. V praxi se uložení trestu týká téměř výlučně vrahů a pachatelů protistátních deliktů (zejména teroristů).

Pachatele trestného činu vraždy můžeme dělit na dvě skupiny:

První skupinu tvoří pachatelé, kteří vraždí v afektu, v silném citovém rozrušení, pod vlivem alkoholu či jiných omamných látek. Jednají tedy ze situace, kdy si neuvědomují hrozbu trestu smrti.

Do druhé skupiny patří pachatelé, kteří zabíjejí podle předem připraveného scénáře, chladnokrevně, s rozvahou. Vědomí, že jim hrozí trest smrti, je od úmyslu spáchat vraždu, neodradí. Strach před odhalením je naopak činí obezřetnějšími a tím i nebezpečnějšími.

Z uvedeného vyplývá, že ve vztahu k první kategorii pachatelů nelze o generálně-preventivním působení trestu smrti hovořit. Co se týče druhé kategorie pachatelů trestných činů, za něž je nejčastěji ukládán trest smrti, tedy teroristů, ani tady se nesetkáváme s generálně-preventivním zastrášujícím účinkem. Naopak reakcí na vynesení rozsudku bývá často série nových, ještě brutálnějších teroristických útoků. Pokud jde o reakci na zrušení trestu smrti, výzkumy zásadně nepotvrdily, že by bezprostředně po zrušení trestu smrti došlo k markantnímu nárůstu těch deliktů, u nichž uložení trestu smrti přichází v úvahu. Lze se ztotožnit se závěrem, k němuž v poslední době dospěla řada autorů na základě získaných výzkumných poznatků, teda s konstatováním neprokazatelnosti kauzální souvislosti mezi zrušením

a ponecháním trestu smrti a výskytem kriminálních deliktů, za které je lze uložit. Generálně-preventivní působení absolutního trestu na potencionální pachatele se nepodařilo prokázat.

Alternativou zrušeného trestu smrti bývá zpravidla **trest odnětí svobody na doživotí**, který může vcelku splnit ochrannou funkci trestu smrti a my jsme povinni dát mu přednost, neboť je objektivně mírnější a má řadu výhod, zejména:

- respektuje právo na život a nedotknutelnost fyzické integrity každého jedince
- neznamena ireparibilní (nenapravitelný) důsledek chybného soudního rozhodnutí
- respektuje právo pachatele a povinnost státu poskytnout každému možnost resocializace.

Uvedené „výhody“ při řešení otázky trestu smrti nebo doživotí sice mluví ve prospěch doživotního odnětí svobody, neznamena to však, že doživotní odnětí svobody představuje ideální řešení a jedinou možnou alternativu absolutního trestu. Volá se po humanizaci trestního práva. Je ale doživotní odnětí svobody, tato náhrada za trest smrti, skutečně lidskou a promyšlenou odpovědí společnosti na trestný čin?

Odsouzený neví, jak bude jeho trest trvat. To je nelidské. Je pravda, že přerušení trestu po uplynutí nejméně 20 let je možné. V každém případě zůstává pozice doživotně odsouzených do eventuálního rozhodnutí o přerušení trestu nejistá. Nejzávažnějším problémem, který je s doživotím spjat, je časová neurčitost doživotí a s ní související i nerovnost v postavení odsouzených k tomuto trestu, plynoucí z jejich věkových rozdílů v době odsouzení i další negativní důsledky. Není pochyb o tom, že doživotní trest bez jakékoliv naděje na znovunabytí svobody je pro odsouzeného zcela bezvýchodným. Jediným východiskem v souladu se zákonem je smrt odsouzeného. Důsledkem této skutečnosti je fakt, že čím déle odsouzený žije, tím déle doživotní trest odnětí svobody vykonává. V takovém případě je pravděpodobné, že odsouzení budou hledat jiná, vysoce nežádoucí východiska – sebevraždu či útěk, který však není možný bez spáchání další závažné trestné činnosti. Doživotní trest odnětí svobody bez šance na její znovunabytí je tedy z tohoto pohledu trestem nehumánním, jak vůči odsouzenému, tak i společnosti.

Zákonná možnost podmíněného propuštění je tedy bezesporu faktorem pozitivním, tuto nehumánnost vylučujícím, nicméně problémy, spojené s časovou neurčitostí zcela neřeší. Je třeba si uvědomit, že u odsouzených k doživotí se jedná o velmi narušené osoby, které často vykazují symptomy duševních poruch již v době odsouzení a toto narušení může být navíc prohloubeno, neboť negativní vliv velmi dlouhých trestů odnětí svobody na psychiku vězňů je prokázán. Je-li vězeň označen za nebezpečného pro společnost, může být šance na podmíněčné propuštění oddálena, ne-li zmařena. V každém případě však šance na podmíněčné propuštění je nezbytná, neboť může do jisté míry eliminovat bezvýchodnost doživotního trestu a stimulovat resocializaci odsouzeného. V této souvislosti však nelze pominout názor P. Vantucha (pozn. Vantuch, P.: Doživotní trest odnětí svobody a jeho výkon), který uvádí: „Možnost podmíněného propuštění odsouzeného z výkonu trestu odnětí svobody po 20 letech nelze považovat za jednoznačné eliminování bezvýchodnosti doživotního trestu pro odsouzené. Pro nemalou část z nich bude bezvýchodně působit i možnost propuštění z výkonu trestu po 20 letech“. Pokud např. bude k doživotí odsouzena osoba ve vyšším věku, bude žít v bezvýchodné situaci. Stejně tak po 18 – 20 letého člověka může být perspektiva 20 let ve vězení zcela bezvýchodná.

Po takovémto stručném nastínění problematických otázek spojených s doživotím můžeme shrnout negativa tohoto trestu:

- **bezvýchodnost**, která může vést k sebevraždám, k agresí, k pokusům o útěk a k páchání trestné činnosti
- **nepříznivý vliv na psychiku** odsouzených, která může vést k závažným duševní chorobám
- **nerovnost postavení** odsouzených, daná jednak věkovými rozdíly, jednak rozdílností šancí na podmíněčné propuštění, která může vést ke konfliktním situacím.

Uvedené tedy potvrzuje to, co již bylo řečeno. Doživotní odnětí svobody je trestem právě tak rozporuplným a diskutabilním jako trest smrti, trestem, který přináší své zcela specifické problémy.³⁰

3 Praktická část

V rámci praktické části jsem navštívila věznici Mírov.³¹ Historie věznice sahá až do poloviny 12. století, kdy byl na strmém vrchu poblíž Mohelnice vybudován dobře opevněný hrad Mírov, jenž se stal součástí obranné soustavy, chránící majetek olomouckého biskupa. Od konce 14. století sloužil jako spolehlivé vězení pro provinivší se biskupské služebníky. Současná mírovská věznice je profilována jako věznice se zvýšenou ostrahou. Má oddělení s dozorem, s ostrahou, oddělení se zvýšenou ostrahou, oddělení pro výkon doživotních trestů a oddělení, specializované pro výkon trestu odsouzených s poruchou duševní a poruchou chování.³¹

Do této chvíle jsem nikdy v podobném zařízení nebyla a pobyt v prostorách, opředěných kolem dokola ostnatým drátem a mřížemi, ve mně zanechal hluboké dojmy. Pro mě, jakožto běžného občana, to byla velmi zajímavá zkušenost.

Průběh byl dle očekávání doprovázen bezpečnostními opatřeními. Na vrátnici jsem odevzdala občanský průkaz a mobilní telefon. Před vstupem za první z velkého množství uzamčených mříží jsem musela podepsat dva formuláře, jimiž jsem se zavázala k dodržování bezpečnostních zásad věznice. Moje osobní věci projely rentgenovým pásem, já jsem prošla magnetickým rámem, následovala kontrola detektorem kovů. Poté jsem v doprovodu zaměstnance věznice mohla vstoupit dovnitř. Výtahem jsme vyjeli do oddělení s ostrahou. Shlédla jsem chodbu, kde se nachází celý doživotně odsouzených a pokračovali jsme hlavní chodbou do kanceláří pedagogů. Setkala jsem se s pěti pedagogy a psycholožkou. Po pár okamžicích ze mě opadla nejistota a obavy, zaměstnanci byli vstřícní a ochotně mě zasvěcovali do života ve věznici.

Moje otázky byly směřovány tak, abych se co možná nejvíce dozvěděla o chodu a životě v zařízení, které lidem odebírá osobní svobodu.

3.1 Život a řád ve věznici Mírov (rozhovor se zaměstnanci)

Ve věznici Mírov je aktuálně umístěno 7 doživotně odsouzených lidí, ve věkovém rozmezí cca 35 - 65 let. Ve věznici panuje přesně stanovený řád. Denní časový rozvrh momentálně probíhá zkušebním provozem.

---

³¹ <http://miov.vscr.cz/clanky/>

Odsouzení mají budíček v 6:45 hodin, poté následuje početní prověrka, kdy personál prochází celou věznicí. Následuje výdej stravy a od 8:00 hodin začíná tzv. **program zacházení** (dříve resocializační programy) - řeší § 40 a 41 Trestního zákona. Dělí se na **pracovní, vzdělávací, speciální, volnočasové aktivity a sociální**. Jsou to pracovní a speciálně výchovné aktivity, které mají přivést odsouzeného k odpovědnosti. Program zacházení musí mít stanoven každý odsouzený. Pokud si nevybere z předložené nabídky, stanoví se mu tzv. minimální program zacházení. Výběr do jednotlivých aktivit rozhoduje bezpečnostní komise. Program zacházení se každých 6 měsíců vyhodnocuje, odsouzený vyhodnocení schválí podpisem.

Odsouzení jsou na Mírově podle chování rozděleni do dvou diferenčních skupin, což jsou „ty lepší“. ³²V první skupině, umožňující například rozšířené možnosti trávení volného času, nákupů věcí osobní potřeby či návštěv rodinných příslušníků, jsou zařazeni zpravidla zcela bezproblémoví vězni, opačný pól pak tvoří skupina třetí ³², která je uplatňována ve věznici Valdice.

Nově příchozí odsouzený na Mírov je zařazen do II. diferenční skupiny. Po čtyřech hodnotících obdobích, což je 4x6 měsíců, může přejít do I. diferenční skupiny. Po 10-ti letech je možné zařazení odsouzeného do diferenciac s ostrahou, někteří mají možnost požádat o podmíněčné propuštění.

³³Program zacházení se pracovává se na základě komplexní zprávy o odsouzeném s ohledem na délku trestu, charakteristiku osobnosti a příčiny trestné činnosti. Komplexní zpráva je shrnutím výsledků psychologického, pedagogického, případně lékařského posouzení a jiných dostupných materiálů k osobě odsouzeného; její obsah je důvěrný.

Program zacházení obsahuje:

- konkrétně formulovaný cíl působení na odsouzeného, metody zacházení s odsouzeným směřující k dosažení cíle a způsob a četnost hodnocení.
- pravidelnou součástí programu zacházení je určení způsobu zaměstnávání odsouzeného, jeho účasti na pracovní terapii, vzdělávání anebo jiné náhradní činnosti, směřující k vytvoření předpokladů pro jeho samostatný způsob života. Pokud u odsouzeného přichází v úvahu více variant programu zacházení, umožní se mu výběr.

³² <http://www.blesk.cz/clanek/zpravy-krimi-zlocin/>

³³ <http://www.malchika.estranky.cz/clanky/>

- v rámci programu zacházení se pro odsouzeného nejméně 3 měsíce před propuštěním vytvářejí podmínky pro jeho samostatný způsob života.
- při vypracování programu zacházení věznic podle potřeby spolupracuje s příslušnými orgány sociálního zabezpečení.³³

Od 11:45 hod. se koná výdej oběda. Ve 12:30 hod. začíná hodinová vycházka - probíhá v oploceném venkovním prostoru, odděleně od ostatních odsouzených.

Od 13:30 hod. odsouzení vykonávají volnočasové aktivity (televize apod.).

Doživotně odsouzení mají možnost pracovat. Jejich pracovní působnost je omezena pouze na areál věznic a mohou buď lepit obálky (výdělek cca 1.200,- Kč/měsíc) nebo brousit odlitky (výdělek i 2.500,- Kč/měsíc) nebo dělat hřebíky. S jejich mzdou je nakládáno dle zákona tak, že 12 % si ponechají, zbytek se rozdělí na pokrytí nákladů trestu a případných dluhů odsouzeného. V případě, že odsouzený dostane hotovost od rodiny, věznice tuto uloží na účet odsouzeného. Na účtu musí být stabilně 500,- Kč na cestovné při propuštění z výkonu trestu.

Momentální světová hospodářská krize však pracovní příležitosti pro doživotně odsouzené omezila.

Ubytování odsouzených

Ubytovací kapacita věznic je 345 míst. Vězni jsou ubytováni na společných světnicích, největší má 18 lůžek. Celkem 32 světnic je určeno pro dva vězně, jednolůžkových světnic je v současné době 8. Doživotně odsouzení jsou ubytováni na cele po jednom, uzamčeni.

Zajímavé je, že po určité době se z bezpečnostních důvodů doživotně odsouzení stěhují v rámci věznic, aby příliš nepronikli do bezpečnostních opatření a nepokusili se např. o útěk, jako se to podařilo pěti vězňům v roce 1973 a doživotně odsouzenému Kajínkovi v říjnu roku 2000. Dle informace pracovníků Mírova se po těchto „útěkových“ kauzách dosud nikdo o útěk nepokusil. Po útěku Kajínka však proběhly celorepublikové investice, posilující bezpečnostní opatření věznic, aby se nic podobného již nemohlo opakovat.

Návštěvy odsouzených

³⁴V souladu s §19 odst.1 zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů se koná návštěva blízkých osob u odsouzených na dobu až tří hodin v průběhu jednoho kalendářního měsíce. Ve věznici Mírov je realizována buď jednorázově (délka trvání 3 hodiny) nebo půleně (2x1,5 hodiny). Návštěva u doživotně odsouzených je realizována v místnosti, kde je odsouzený od návštěvníků oddělen skleněnou přepážkou.

Návštěvy ve dnech sobota a neděle probíhají v době od 7:30 do 18:00 hod. Půlené návštěvy probíhají ve všední dny od 8:30, dle kapacity je možno stanovit začátek i v 10:00 hodin. Konec těchto návštěv je v 11:30 hodin. Povoleny jsou celkem 4 osoby včetně dětí.³⁴ Platí pravidlo, že doživotně odsouzený nemá nárok na návštěvu bez zrakové a sluchové kontroly dozorce. Před návštěvou i po ní se z bezpečnostních důvodů provádějí prohlídky odsouzených. I pro návštěvy platí už při vstupu do zařízení přísná bezpečnostní opatření, které jsem popsala výše: musí projít přes detektor kovů, osobní věci rentgenovým pásem, odevzdají mobil a podobná záznamová zařízení.

Balíčky pro odsouzené

Odsouzený má právo 2x ročně přijmout balíček s potravinami a věcmi osobní potřeby, zpravidla u příležitosti vánočních svátků nebo narozenin, a to do hmotnosti 5 kg. Před odevzdáním odsouzenému je balíček zkontrolován zaměstnanci věznice. Pokud balíček obsahuje věci, kterými by mohl být ohrožen život nebo zdraví odsouzených, tyto jsou vyjmuty a odeslány zpět odesílateli na náklady odsouzeného.

Vzdělání odsouzených

Ve věznici Mírov převažuje u odsouzených základní vzdělání. Dle informace pedagoga, zabývajícím se vzdělaností odsouzených, není vůle ze strany vězně a ani věznice, aby se odsouzení dále vzdělávali. Jedná se spíše o výjimku, pokud projeví zájem o vzdělání. V případě, že by odsouzený projevil zájem o doplnění vzdělání, v úvahu by přicházely pouze korespondenční kurzy, ale i tady narážíme na problém, jak doživotně odsouzeného dopravit na zkoušky (možné pouze eskortou), protože nikdo ze vzdělávacích zařízení nepřijde do věznice odsouzeného vyzkoušet. Je to začarovaný kruh. Někteří se učí jazykům, ale po ukončení neobdrží žádné osvědčení.

3.2 Konkrétní kauzy doživotně odsouzených

V českých věznicích je umístěno více než 30 doživotně odsouzených, z toho 2 ženy. Všichni tito lidé se provinili závažnou trestnou činností, při níž byl zmařen nejméně lidský život. Pro ilustraci uvádím několik málo kauz, které otřásly českou veřejností právě svou krutostí a nelítostí vůči svým obětem, které se třeba ani ničím neprovinily, snad jen tím, že byly ve špatnou dobu na špatném místě.

1. Vladimír Bayer (*1975)

³⁵Dne 16. 1. 2001 Vladimír Bayer zvlášť surovým způsobem zavraždil teprve sedmiletou dívku z Moravského Berouna a její tělo měl ukrýt do staré ledničky v kůlně domu, kde bydlel. V ledničce našli kriminalisté vedle pytle s dívkou i mrtvého psa. Motivem jeho jednání byla msta za to, že ho opustila družka. Ve vztahu k zavraždění byl jejím strýcem...

Vladimír Bayer trpí nevléčitelnou nemocí a podroboval se léčbě ozařování. V době činu byl však plně schopen rozpoznat společenskou nebezpečnost svého jednání a plně byl schopen své jednání ovládat. V závěru se znalci shodli na tom, že jeho resocializace je nulová...

Podle policie se Bayer k činu nejprve doznal, byl usvědčen sérií nepřímých důkazů a na základě jeho DNA na místě činu, ale dnes tvrdí, že je nevinný.

Vladimír Bayer se snažil soudní jednání protahovat. Několikrát měnil obhájce, navrhoval neustále nové svědky, kteří buď neměli s případem nic společného nebo vůbec neexistovali. V říjnu 2001 zahájil hladovku. Docházelo také k incidentům mezi ním a jeho příbuznými. Snažil se je přinutit, aby zařídili jeho návrat z vazby. Dokonce údajně v dopise tvrdil, že je všechny povraždí. Krajský soud v Ostravě dne 19. října 2001 odsoudil Vladimíra Bayera jako zvlášť nebezpečného recidivistu k doživotnímu trestu odnětí svobody. Vrchní soud v Olomouci v lednu 2002 rozsudek Krajského soudu potvrdil. Otázkou zůstává, jak dlouho - vzhledem k jeho chorobě - bude trest vykonávat...³⁵

Svůj trest si odpykává ve věznici Valdice.

---

³⁴ http://ad.vscr.cz/news_files/

³⁵ Veselý, 2007, s. 23, <http://www.vpsmvbrno.cz/>

2. Miloslav Sláma (*1970)

³⁶Za zvlášť závrženíhodné zločiny lze označit útoky proti životu a zdraví starých či hendikepovaných osob nebo dětí. Miloslav Sláma byl 23. listopadu 2005 ve svých 34 letech odsouzen k doživotnímu vězení za tři vraždy starých žen ve věku 82, 82 a 91 let. O další čtyři vraždy starých lidí se pokusil. Kromě těchto sedmi nejzávažnějších zločinů také spáchal sedmadvacet loupeží, sedm krádeží, dva podvody a v jednačtyřiceti případech porušil domovní svobodu. Celkem se tedy dopustil 84 trestných činů... Surovec a vrah, který v jednom případě proti staré ženě použil i obušek, při vyšetřování i před soudem plakal a mnohdy se třásl po celém těle. Nebyly to však podle znalců známky lítosti nad oběťmi, ale lítost nad svou vlastní budoucností. Nic na tom nemění fakt, že před soudem sliboval darovat krev či kostní dřev. Vraždami a loupežemi získal 321.300,- Kč. Za dobu své loupežné a vražedné dráhy tak získal v průměru 14.000,- Kč měsíčně...

Městský soud v Praze Miloslava Slámu dne 6. října 2004 odsoudil k doživotnímu trestu. Vrchní soud pak v březnu 2005 rozsudek Městského soudu v Praze potvrdil.³⁶

Svůj trest si odpykává ve věznici Valdice.

3. Jaroslav (*1966) a Dana (*1971) Stodolovi

³⁷Jednou z mála černých kapitol v dlouhé historii československé či později české kriminalistiky je případ manželů Stodolových, kteří v době od poloviny listopadu 2001 do 1. prosince 2002 - tedy za 1 rok a 14 dnů zavraždili celkem 8 lidí ve věku 62 až 81 let. Dalších 5 osob napadli. Celkem se dopustili 17 závažných násilných trestných činů.

Dne 26. dubna 2004 byli oba manželé Krajským soudem v Hradci Králové odsouzeni k doživotnímu vězení. Tento trest nezměnil žádný odvolací soud.³⁷

Jaroslav Stodola si trest odpykává ve věznici Mírov a jeho (nyní již bývalá) žena ve věznici Opava.

---

³⁶ <http://kriminalistika.eu/muzeumzla/>

³⁷ <http://www.vpsmvbrno.cz/>

4. Jiří Kajínek (*1961)

Stačí vyslovit jen jeho jméno a snad každý občan této země ví, o koho se jedná.

³⁸Kajínek se „proslavil“ úspěšným útekem z věznice Mírov. Policejní zásahová jednotka ho zadržela o čtyřicet dní později v pražském bytě manželky jednoho z jeho spoluvězňů, orlického vraha Ludvíka Černého. Tímto útekem na sebe upozornil a rozpoutal pokus o důkaz své nevinu a obnovení procesu u plzeňského krajského soudu. Kajínek totiž tvrdí, že nevrátil a roky bojuje za své osvobození. Senát však jeho žádost v roce 2006 i podruhé zamítl, protože nová svědectví se prý ukázala jako nevěrohodná. Kauza je úzce spjata s plzeňskými podnikateli a policisty. Údiv vzbuzuje přístup soudce Boučka, kdy svědky kauzy nazve „verbeží“, a tak pochopitelně vyvstane otázka, zda soud je opravdu tak nestranný, jak by měl být a je schopen spravedlnosti učinit za dost..... Okolnosti vyšetřování případu jsou velmi nejasné, působí zmanipulovaně a vypadá to, že se jedná o nejhůře vyšetřený zločin.

Kajínek byl odsouzen na doživotí v roce 1998 za dvě nájemné vraždy a jeden pokus o vraždu, z roku 1993. Po útěku z Mírova byl umístěn do věznice v Karviné.

Medializací byl případ vyneseno do velké výšky. Kajínkovy naděje na obnovu procesu však prozatím pohasly, i když podle slov jeho obhájkyne Slámové ani nyní, 9 let po útěku z věznice Mírov, boj o svou svobodu a o to, že je nevinný, nevzdává. Stále se čeká na jeden klíčový důkaz, který by mohl znovu otevřít jeho proces. Bohužel, pátrání po tomto důkazu nyní nezáleží na Slámové, takže momentálně s tímto případem nemůže hnout. To, že proces dosud nebyl otevřen, je každopádně zvláštní, vzhledem k tomu, že byly předloženy už desítky nových důkazů. Pravda však je, že tento očekávaný je prý nejzásadnější.

V karvinské věznici už Kajínek rebelem není a dělá dobrotu. Podle mluvčí věznice Evy Loučkové patří mezi nejpečlivější vězně³⁸

5. Zdeněk Vocásek (*1961)

³⁹Zdeněk Vocásek je posledním Čechem, který dostal trest smrti. Měl být oběšen 27. 12. 1989 – prezident Husák trest 6. 12. 1989 podepsal a prezident Havel trest zrušil následkem změny režimu. Dne 8. 9. 1988 byl Zdeněk Vocásek odsouzen k trestu smrti Městským soudem v Praze za 2 brutální vraždy a jeden pokus. Nejvyšší soud celý případ 23. 8. 1989 přezkoumal a rozsudek potvrdil. Nyní si odpykává svůj trest

---

³⁸ www.jirikajinek.cz

³⁹ Veselý, 2007, s. 393

ve věznicí Mírov.³⁹ Upnul se k Bohu a víra mu dala smysl života.

V roce 2008, po 20-ti letech odpykaného trestu, měl možnost požádat o podmíněčné propuštění. Není jasné, zda žádost podal - přes mluvčí věznice na Mírově vzkázal, že nechce, aby se o něm mluvilo v médiích. V listopadu 2009, když jsem osobně navštívila věznicí Mírov, mi bylo zaměstnanci řečeno, že Zdeněk Vocásek dál pobývá ve věznicí, tak můžeme jen spekulovat o tom, že soud jeho žádosti spíše nevyhověl. Dosud totiž nebyl žádný doživotně odsouzený vězeň osvobozen.

6. Jaroslava Fabiánová (*1966)

⁴⁰Služebně nejmladší doživotně odsouzená žena Jaroslava Fabiánová byla k doživotí odsouzena v roce 2005 za vraždu a loupež dvou mužů z roku 2003 (za první loupežnou vraždu, kterou spáchala ve svých sedmnácti, byla jako mladistvá odsouzena na 4,5 roku, za druhou ji v roce 1996 soud poslal do vězení na 10 let). Veškerou vinu popírá a tvrdí, že se stala obětí justičního omylu a komplotu policie. V současné době pobývá za mřížemi Opavské věznice. Osud blondýnky Jaroslavy Fabiánové až příliš připomíná příběh americké masové vražedkyně Aileen Wuornos, kterou ve filmu Zrůda (natočeném podle skutečné události) ztvárnila Charlize Theron. Stejně jako ona ani Fabiánová neprožila zrovna pohádkové dětství. Údajně měla být několikrát znásilněna, není tedy divu, že muže začala nenávidět a ve vztazích dávala přednost ženám. Zatímco žila se svou lesbickou přítelkyní, peníze si vydělávala prostitucí. Podle znalců je ale přitom nadprůměrně inteligentní.⁴⁰

3.3 Dílčí závěr, statistiky

Kriminalita ve společnosti byla, je a bude – to je smutný fakt, který musíme tak brát, ať se nám to líbí nebo ne. Alarmující však je, jak rychle stoupá číslo, vyjadřující trestnou činnost, klesá věk prvotrestaných mladých lidí, kteří většinou zprvu ne příliš závažnými delikty nastartují svou bohatou kriminální „kariéru“. Je to dáno různými faktory – některé se dají ovlivnit, některé nikoliv. Začít by však měl každý u sebe.

Statistiky ke dni 30.12.2009 říkají, že v současnosti je u nás uvězněno 21 746 lidí. Odsouzených je 19 370 lidí, z toho 18 363 mužů a 1 007 žen. Mladistvých lidí je k uvedenému dni obviněno 45 a odsouzených 174.

Od 1. 1. 2010 platí nový trestní zákoník č. 40/2009 Sb., který klade větší důraz na život, zdraví, rodinu, děti, svobodu a lidskou důstojnost. Doufejme tedy, že přispěje k větší ochraně společnosti před lidmi, kteří neumějí nebo nechtějí žít normální život a nebo ještě lépe - odradí tyto nepoctivce od spáchání různých trestných činů.

---

⁴⁰ <http://www.super.cz/>

ZÁVĚR

Důvody, které svádí naše spoluobčany k páchání trestné činnosti, je celá řada. Mnohdy se pozastavíme a nestačíme se divit, jak banální mohou být!

Ve své práci jsem uvedla pohled na kriminalitu jako celek, se zaměřením na výkon trestu, především toho výjimečného, doživotního.

Jako laika, který se ve vězeňství nepohybuje, mě tohle téma naprosto pohltilo. Samozřejmě by mě potěšilo více, kdyby tato problematika vůbec nevyvstala a lidé by žili v klidu a bezpečí. To však, bohužel, nenastane. Každý však může ke zlepšení přispět svou snahou a chutí žít lépe a to i tací, kterým se například „podařilo“ dostat na šikmou plochu, ať už z jakéhokoliv důvodu, ale budou natolik soudní, že se poučí a do budoucna chtějí vést spořádaný život.

Odsouzení lidé jsou pořád lidmi, i když je těžké je takto brát, pokud víme, čeho jsou schopni.

Běžný občan se s někým nepohodne, následuje hádka a druhý den si dělá těžkou hlavu s tím, jestli nebyl moc unáhlený, jestli situaci nemohl zvládnout více v klidu apod. Člověk, který nemá srovnané osobní hodnoty, v takové situaci začne projevovat agresivitu nebo vytáhne zbraň a neštěstí je hotovo.

Pokud se tedy už stane, že je zmařen lidský život, zločinec jde do vězení, kde si odpyká trest odnětí svobody, poté je propuštěn na svobodu a tím vlastně očištěn.

Ale na svobodě zůstanou pozůstalí nebo přeživší oběti a tito si následky nesou celý svůj život. Nejsou tedy více potrestáni než samotný odsouzený?

Se zájmem jsem četla literaturu, týkající se výkonu trestu a velmi poutavé byly informace, poskytnuté zaměstnanci věznice Mírov. Souhlasím s názorem společnosti i zaměstnanců věznice, že věznice jsou v dnešní době příliš zhumanizované. Odsouzený by měl pracovat, ale pokud práce není, tak nemusí. Pokud pracuje, ani při sebevětší snaze přece nemůže vydělat tolik peněz, aby pokryl byt' jen část výdajů trestu, které činí 48,- Kč/den, tj. řádově 1400,- Kč/měsíc (skutečné výdaje na jednoho odsouzeného jsou však mnohem vyšší!). Za tuto částku má 3x denně stravu, teplo, ubytování. Samozřejmě není co závidět, protože svoboda je nad všechno pohodlí, ale z pohledu člověka, který je řádným občanem, pracuje a platí daně, je to ohromný nepoměr. Jen oběd v restauraci nás, obyčejné lidi, přijde min. na 70,- Kč. Na pováženou je i to,

že pokud odsouzený nepracuje, narůstá mu dluh za náklady trestu a tyto za něj zaplatí stát, či-li my, daňoví poplatníci! To stejné je i v případě, že odsouzený pracuje – zbytek nákladů mu přechází do dluhu, který přebírá stát.

Odsouzeným, kteří nejsou zařazeni do práce vzhledem k vyššímu věku, zdravotnímu stavu nebo pro nedostatek pracovních příležitostí, lze poskytnout na jejich žádost sociální kapesné. Pracovníci vězeňské služby nejprve prověří sociální situace odsouzeného. Sociální kapesné se poskytuje k zabezpečení nezbytných věcí osobní potřeby a pohybuje se kolem částky 60,- Kč měsíčně.

Odsouzený by měl být ve vězení za trest, přitom má komfort, který si ani nemůže dovolit. Nehledě na to, že je mu umožněno vzdělávání a penitenciární i postpenitenciární péče, aby byl schopen v případě propuštění na svobodu, do reálného světa, alespoň v rámci možností, fungovat. Málokterý je však schopen vést normální život, ať už z důvodu, že za branami věznice strávil mnoho let a jeho možnosti jsou tímto velmi omezeny nebo proto, že kriminální život má zkrátka tzv. v krvi.

Po propuštění se spíše snaží dohnat, co časem, stráveným ve vězení, zameškal a netrvá dlouho a na lavici obžalovaných sedí znovu. Proč také ne, když ve věznici má vše, co potřebuje a v podstatě zdarma? Myslím, že kdyby bylo vězení opravdu za trest, každý den by např. vykonával velmi těžkou práci, tak by si tento odsouzený nepřál nic jiného, než aby se do těchto prostor už nikdy nemusel vrátit. Možná by i ubylo násilných trestných činů, protože by lidé byli „motivováni“ pouhou myšlenkou, že se dostanou do vězení, které znamená nemalé strádání. Místo toho se zaměstnanci snaží odsouzeným zpříjemnit čekání na konec trestu. Vězni se mohou dívat na televizi, mají spoustu koníčků a zájmů, mají teplé jídlo, netrpí hladem ani zimou. Jediným trestem je to, že jsou omezeni na svobodě a to spoustě odsouzených snad ani nevadí.

Výše jsem uvedla několik kauz doživotně odsouzených. Zamysleme se například nad tím, jak k tomu přijde rodina, které přímý příbuzný brutálně zabije sedmiletou dceru jenom proto, že ho opustila žena? Ten člověk byl příčetný, věděl, co činí a navíc to byla jeho neteř! Já sama budu brzy matkou a představa, že by se tento případ stal mně, je pro mě naprosto neúnosná! Obětí může být kdokoli, a když už se zločinec nekouká na následky svého činu, ale pouze na svoje momentální uspokojení, něco je špatně. Tu bolest a utrpení, které způsobil oběti, mu trest odnětí svobody nezpůsobí!

Ve vzduchu visí otázka, zda znovuzavedení trestu ANO či NE? Jsem si vědoma, že odpověď na tuto otázku je velice složitá – není nic černé nebo bílé, nedá se proto jednoznačně říci „smrt za smrt“. K násilnému činu mohou vést různé motivy – dotyčný je někým blízkým týrán nebo podváděn a v afektu po svém učiní takovému jednání přítrž. Nebo nastanou případy, kdy se časem může prokázat nevina a při tomto absolutním trestu už není cesty zpět. A však už jen pouhé vědomí, že může trest smrti hrozit, by možná mnohé recidivisty, zrovna ty, kteří maření lidských životů berou jako plánovanou akci nebo rutinu, přivedlo k pozastavení nad svým jednáním, protože lidé, kteří se nechtějí začlenit do společnosti a než by jí něco přinesli, raději škodí, by se alespoň něčeho báli, měli by před něčím respekt.

Opravdu není jednoduché odsoudit někoho k trestu tak absolutnímu – jsme přece jen demokratická země. Výše uvedené argumenty ale mluví jasně – věznice jsou přeplněné a kriminalita stoupá. Někteří si zkrátka pojem „demokracie“ vykládají po svém a to ke zlepšení situace v oblasti kriminality nemůže vést.

RESUMÉ

Cílem práce je rozebrat, interpretovat a posoudit problematiku odsouzených lidí v České republice. Zabývám se tím, co je vlastně trest, co je jeho smyslem, jakou skupinu lidí nejvíce tresty odnětí svobody postihuje, pokusím se o konkretizaci jevů, které vedou lidi k trestné činnosti, která je opakovaně dostane do věznic, jaký je denní program dlouhodobě odsouzeného a o nalezení určitých východisek a řešení, směřujících ke snížení kriminality. Pro úplnost uvádím několik konkrétních kauz lidí, které soud doživotně poslal do vězení.

Závěr práce je věnován shrnutí faktů a zamyšlení se nad lidmi, kteří svobodu vymění z a vězení a zda znovuzavedení trestu smrti je řešením, či nikoliv.

První kapitola se zaměřuje na kriminalitu obecně, na zločin a trest (charakteristika a smysl-cíl trestu, výčet trestů a rozmezí alespoň některých trestních sazeb), typy věznic v ČR, organizace a práce vězeňské služby, platnou legislativu.

Druhá kapitola pojednává o historii trestu smrti a způsobech jeho vykonání, kdy a proč byl následně zrušen a nahrazen trestem výjimečným, jaké dopady to má a může mít na současnou společnost.

Ve třetí kapitole se zaměřuji na život dlouhodobě odsouzených ve vězení, jejich každodenní činnost, na práci vězeňské služby. Budu prezentovat několik konkrétních případů mužů a žen, odsouzených k doživotí. Tato kapitola zahrnuje i praktickou část, jejímž východiskem je návštěva Věznice Mírov, kde jsem se řízeným rozhovorem s vychovateli a pracovníky specializovaného oddělení doživotních trestů přiblížím životu odsouzených a práci zaměstnanců s odsouzenými. Zaměřila jsem se na shrnutí sjednocených teoretických i praktických materiálů a celkový pohled na problém.

ANOTACE A KLÍČOVÁ SLOVA

ANOTACE

Nedomová Eva. Historie doživotních trestů v České republice. Bakalářská práce. Brno 2010. Stran 69.

Práce je zaměřena na trestnou činnost v České republice a následnému potrestání zločinců za různé kriminální činy s pohledem do minulosti i současnosti. Pozornost je věnována způsobům trestů, jak u nás tak i v zahraničí. Zmíněn je i absolutní trest - trest smrti, který z historického hlediska nelze opomenout.

KLÍČOVÁ SLOVA

Trestný čin, odsouzený, oběť, trest odnětí svobody, doživotí, trest smrti.

ANNOTATION AND KEYWORDS

ANNOTATION

Nedomová Eva. Life imprisonment history in Czech Republic. Bachelor thesis. Brno 2010. Pages 69.

This work is focused on criminal activity in Czech Republic and consequent punishment of convicted criminals for various criminal offence with regards to past and present. Special attention is paid to manner of punishment both in Czech Republic and abroad. Death penalty is mentioned as well because it cannot omitted from historical perspective.

KEYWORDS

Offence, convicted person, victim, imprisonment, life imprisonment, death penalty

LITERATURA A PRAMENY:

1. Trestní zákon č. 140/1961 Sb.
2. Trestní zákoník č. 40/2009 Sb.
3. *Odborná literatura:*
  - I. Barring, L., Trest smrti v dějinách lidstva. Nakladatelství NAŠE VOJSKO, s.r.o. Praha 2008
  - II. Černíková V. a kolektiv. SOCIÁLNÍ OCHRANA terciární prevence, její možnosti a limity. Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o. Plzeň 2008
  - III. Kalvodová, V., Trest odnětí svobody na doživotí. Vydala Masarykova univerzita v Brně – Právnická fakulta. Brno 1995
  - IV. Křupka, V., Trunda, Z., Wilhelm, M., HRAD MÍROV od založení po současnost. Státní věznice Mírov 2008
  - V. Lata, J., Účel a smysl trestu. Nakladatelství redakce: Jaroslav Šprongl, vydal LexisNexis CZ s.r.o. Praha 2007
  - VI. Mezník, J., Kalvodová, V., Kuchta, J., Základy penologie. Masarykova univerzita v Brně 1995
  - VII. Monestier, M., Historie trestu smrti. Nakladatelství Rybka Publishers ve spolupráci s Knižním klubem v Jirchářích 6, Praha 1, Praha 1998
  - VIII. Sochůrek, J., Kapitoly z penologie I., II. II. díl, Technická univerzita v Liberci 2007
  - IX. Veselý, L. X., Doživotí. Nakladatelství XYZ, s.r.o. Praha 2007
4. Webové adresy, zabývající se předmětnou problematikou:
  - <http://pravniradce.ihned.cz/>
  - <http://www.clovekvpravu.cz/trestni-pravo-hmotne-172/>
  - http://business.center.cz/business/pravo/zakony/trestni_zakon/cast1h4.aspx
(Trestní zákon 140/1961 Sb.)
  - <http://www.epravo.cz/top/clanky/co-prinasi-novy-trestni-zakonik-55564.html>
  - <http://www.ceskenoviny.cz/zpravy/>
  - <http://www.vscr.cz>
  - <http://cs.wikipedia.org/>

<http://www.domek.cz/clanky/toulavy/hradyzamky/spilberk/>

<http://mirov.vscr.cz/clanky/>

<http://www.blesk.cz/clanek/zpravy-krimi-zlocin/>

<http://www.malchika.estranky.cz/clanky/>

http://ad.vscr.cz/news_files/

<http://www.super.cz/>

<http://www.vpsmvbrno.cz/>

<http://kriminalistika.eu/muzeumzla/>

www.jirikajinek.cz

PŘÍLOHY

1. Projekt bakalářské práce
2. Program zacházení ve VTOS
3. Dotazník při nástupu do VTOS
4. Oznámení o nadcházejícím propuštění osoby z VTOS
5. Komplexní zpráva o odsouzeném

Vyjádření vedoucího práce:

Eva Nedomová